

Karia'da Kadınların Kamusal Rolünü Artıran Unsurlar

Factors Increasing the Public Role of Women in Karia

Filiz CLUZEAU*

Öz: Antikçağda Hellen kadını denince akla ilk olarak Klasik Dönem Hellen dünyasının kültür merkezi olarak günümüze en çok kaynağın ve antikçağ yorumunun ulaşmasını sağlayan Atina'nın üst sınıftan kadınları gelir. Bununla birlikte, kadın yaşamının *oikos*'la (ev) sınırlandırıldığı bu ilk görüntü erkek yazarlar tarafından idealize edilmiştir ve Atina'da bile tüm kadınları temsil etmez. Atina kaynaklarının birçok başka kente ve döneme oranla çokluğu, araştırmacıları çoğu zaman Atinalı kadınlara odaklanmaya yöneltse de Hellen kadınlarının tümünün tek bir *polis* ve dönem üzerinden değerlendirilemeyeceği açıktır. Örneğin Karia, konuyla ilgili daha az edebî ve epigrafik kaynak kalmasına rağmen, kadınların yalnızca *oikos* dışındaki yaşamlarını değil, Hellen dünyasının başka yerlerinde olduğundan çok daha fazla güç kazandıklarını gösteren oldukça dikkat çekici bir bölgedir. Bu çalışmada amaç, Karia'da kadınların kamusal rollerinin artmasını etkileyen tüm olası unsurları incelemektir. Bu amaçla çalışma, kamuya kendini kadın üyeleri ile bir bütün olarak sunan Hekatomnos hanedanı ile başlatılmaktadır. Daha sonra Hellenistik Dönem'de kadınların az sayıdaki hayırseverlik faaliyetleri ele alınacak; son olarak ise Roma İmparatorluk politikası ile Kariyalı seçkin ailelerin hayırseverlik politikasının kadınların kamu alanındaki rolünün artışına etkisi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karia • Aphrodisias • Kadınlar • Hayırseverlik • Kamu Yaşamı

Abstract: When one thinks of ancient Greek women, the first image that comes to mind is that of the upper class women of Athens, the cultural center of the Greek world in the classical period, from where the vast majority of the sources and the ancient opinions have survived today. However, this immediate image of Athenian women's lives being restricted to the *oikos* was idealized by male authors and does not portray all women even within Athens. Although the richness of Athenian sources in comparison to many other cities and periods has often tempted researchers to focus on Athenian women, it is clear that all Greek women cannot be considered in a single *polis* and period. Karia, for instance, is a pretty remarkable region by showing that women's lives not only extended beyond the *oikos* (home), but also they gained more power than elsewhere in the Greek World, although fewer literary and epigraphic evidence has remained about them. The purpose of this study is to examine all the possible factors that affect the increase of public roles of women in Karia. Therefore, the paper begins with the Hekatomnid dynasty, which presents itself to the public as a whole, including its female members. Then, a small number of women's euergetic activities in the Hellenistic period will be examined. Finally, the influence of the Roman imperial policy and euergetic politics of Carian elit families on the increasing role of women in the public sphere will be discussed.

Keywords: Karia • Aphrodisias • Women • Euergetism • Public Life

Giriş

Antikçağda Hellen kadını denince akla ilk olarak günümüze en çok kaynağın ulaştığı Klasik Dönem Atina'sı ve Atina'nın, yaşamları daha çok *oikos*'la (ev) ve evin düzenini sağlama, çocuk doğurup bü-

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Yunan Dili ve Edebiyatı ABD, İstanbul. 0000-0002-2769-2647 | f.cluzeau@istanbul.edu.tr

yütme gibi *oikos* içindeki geleneksel rollerle sınırlandırılmış olan üst sınıftan kadınları gelir. En azından Atinalı yazarların oluşturduğu ideal kadın görüntüsü budur. Bu “ideal kadın” özel alanı ifade eden *oikos*’un dışına çıkışını dinsel festivallere ve kült rahibelğine borçluydu. Klasik Dönem Atina’sıyla karşılaştırıldığında diğer kentler ve dönemlerle ilgili kadınlara ilişkin yazılı belgelerin azlığı daha iyi anlaşılır. Örneğin Miletoslu Aspasia Atina’da hiç yaşamayı ve Perikles’in sevgilisi olmasaydı, belki de onun adını hiç duymamış olurduk. Olasılıkla Küçük Asya’da aldığı eğitimle¹ birçok kişiyi kendine hayran bırakan Aspasia’yı zaman zaman Sokrates ve öğrencileri de ziyaret etmiş; dahası “hitabet gücü sayesinde” (*epi rhētorikēi*) edindiği geniş dost çevresinden bazı evli erkekler, *hetaira*’ları² yetiştirdiği bilinmesine karşın, onu dinlemeleri için yanlarında karılarını da getirmişti³. Ancak Aspasia, dönemin Atinalı yazarlarının ilgisini daha çok Atina lideri Perikles’in (ca. MÖ 495-429) “metresi” (*pallakē*) olarak onun politik kararlarını etkilediği düşüncesiyle çekmiş görünür; öyle ki Miletos Samos’a karşı sürdürdüğü savaşta (MÖ 440-439) zayıf düşünce, Perikles Samos’a sırf Aspasia’yı hoşnut etmek için saldırmakla suçlanmıştı⁴. Küçük Asyalı bu göçmen kadının tümüyle erkek egemenliğindeki politik alanı etkilediğine inanılması, onu aslında Perikles’e yöneltilmek istenen eleştiri oklarının hedefi hâline getirmiş, komedyalarda “Yeni Omphale”, “Yeni Deianeira”, “Yeni Hera” gibi adlar takılarak alaya alınmıştı⁵. Sophokles’in (ca. MÖ 496-406) *Trakhisli Kadınlar* adlı tragedyasında (*Trach.* 1070-1075) Deianeira, olağanüstü gücünden ötürü kimsenin alt edemediği kocası Herakles’i aşk ikisiri sandığı zehirle “bir kız gibi” (*hōste parthenos*) ağlatacak kadar zayıf düşürüp yok edebilen tek kişidir. MÖ 440’lı yılların sonlarına doğru, Perikles’in en güçlü olduğu dönemde sahneye koyduğu *Kheirōnes* adlı komedyasında onu ve sevgilisi Aspasia’yı Herakles-Omphale ve Zeus-Hera çiftlerine benzeten Kratinos (ca. MÖ 519-422), onlara bu adları (belki Herakles-Deianeira’yı da) takan ilk ozan olmalıdır⁶. Kratinos Perikles’in sıra dışı şehvetinin Aspasia’yı Hera’ya dönüştürdüğünü söylerken (Plut. *Per.* XXIV. 6), bu kadının dişiliğini kullanarak Perikles’i savaş konusunda istediği gibi yönlendirebildiğini kastettiği açıktır⁷. Bu tür suçlamalar Perikles’in ölümünden sonra da devam eder⁸.

Aspasia’nın ilişkilendirildiği mitolojik kadın figürlerinden en çarpıcısı, onun gibi Küçük Asya’nın

¹ Plutarkhos (*Per.* XXIV. 3, str. 2-3) onun Thargelia adlı bir Ion kadını örnek aldığını yazar.

² Çoğu Aspasia gibi yabancı kökenli kadınlardan oluşan *hetaira*’lar (kadın arkadaş), *symposion*’larda (içkili şölen) üst sınıfın zengin ve ünlü erkeklerine eşlik eden, onlarla entelektüel sohbetlere girebilecek kadar eğitilmiş, bu ilişkileri sayesinde ün ve servet kazanmış bir tür fahişeydi. *Hetaira*’lar *pornē* adı verilen genelev kadınlarından daha üstün tutulsa da toplumda hiçbirine iyi gözle bakılmazdı.

³ Plut. *Per.* XXIV. 3-5.

⁴ Plut. *Per.* XXIV. 1, XXV.1.

⁵ Plut. *Per.* XXIV. 6.

⁶ Platon’un *Meneksenos* adlı söyleşisinin şerhine göre (*Schol. Plat. Men.* 235e), Kratinos Aspasia’ya Omphale adını onu bir “tiran” (*tyrannos*) olmakla suçladığı için takar. Bu şerhte Kratinos’un Aspasia’ya aynı zamanda Hera, Perikles’e de Zeus’a gönderme yapan “Olymposlu” (*Olympios*) adını taktığı söylenir. Antikçağda “Olymposlu” takma adı Perikles için yaygın bir biçimde kullanılmaktaydı (bk. Aristoph. *Akh.* 530; Plin. *nat.* XXXIV. 19. 74, 19. 81; Plut. *Per.* VIII. 2-3; Ath. *Deip.* XII.533c [Athenaios’un kaynağı Pontoslu Herakleides’in *Peri Hēdonēs* adlı eseridir]).

⁷ Homeros’ta (*Il.* XIV. 159-360) Hera, Troialılara karşı Akhalar zafer kazansın diye kocası Zeus’u Aphrodite’den ödünç aldığı, şehvet uyandıran “nakışlı göğüs kuşağı” (*kestos himas*, *Il.* XIV. 214) sayesinde baştan çıkarıp uyutur.

⁸ Aristophanes MÖ 425’te sahneye koyduğu *Akharnailılar* adlı komedyasında (*Akh.* 526-529) Aspasia’yı Peloponnesos savaşının başlamasıyla ilişkilendirir. Eupolis, Omphale benzetmesini *Philois* adlı komedyasında (MÖ 424/423), Helene benzetmesini ise Peloponnesos savaşı sürerken sahneye koyduğu *Prospaltioi*’da kullanır (*Schol. Plat. Men.* 235e).

batısından olan ve Sophokles'in (*Trach.* 252) *barbaros* "yabancı" olduğunu vurguladığı Lydia hükümdarı Omphale'dir. Herakles, işlediği bir suçun kefaretinin ödemek üzere Sophokles'in (*Trach.* 248-253; krş. 69-70) anlatısında bir yıl, *Pseudo-Apollodoros*'ta (*bibl.* II. 6. 2-3) ise üç yıl boyunca bu yabancı kadına köle olarak hizmet etmek zorunda kalır. Kratinos'un, Aspasia'nın tiranlığını ilan etmek amacıyla başvurduğu (bk. burada dn. 6) Omphale mitosu erkeklerin kadınlar tarafından yönetilmesinin doğuracağı tehlikelere dikkat çekmek için politik yergilerde Perikles'ten yüzyıllar sonra dahi kullanılır. Roma Cumhuriyeti'nin üç liderinden (*triumviri*) biri olarak Doğu Roma'dan sorumlu olan Marcus Antonius'un (MÖ 83-30) Mısırlı Kleopatra'yla ilişkisini hicveden sanatçılar bu mitosu yeniden gündeme getirir⁹. Plutarkhos (*ca.* MS 45-120), tıpkı resimlerde Herakles'in gürzüne ve arslan postuna el koyan Omphale gibi, Kleopatra'nın da cazibesıyla mest ettiği Antonius'u çoğu zaman silah bırakmaya ikna ettiğini, sırf kendisiyle hoş zaman geçirsün diye çıkması gereken nice seferlerden vazgeçtiğini yazar (*Plut. Comp. Demetr. et Ant.* III. 3). Lukianos (MS II. yüzyıl), Herakles'in "utanç verici bir biçimde dişileştirildiğini" (*askhēmonōs katathēlynomenon*) söylediği mitosun yozlaşmış biçiminin görsel sanata yansımaları şöyle betimler: Uzun bir entariyle resmedilen Herakles bir yandan geleneksel bir kadın işi görerek yün eğirmekte öte yandan kendisine altın sandaletiyle vuran Omphale'den dayak yemektedir; sırtına kahramanın arslan postunu geçirmiş olan Omphale ise elinde onun gürzünü tutmaktadır¹⁰. Weeda (2015, 29-30), Arezzo'da (İtalya) Herakles ile Omphale arasındaki rol değişimini canlandıran ve Antonius ile Kleopatra'ya gönderme yaptığından kuşku duymadığı birçok çanak çömlek parçası bulunduğu söz eder. Nitekim bu Küçük Asya mitosunun hem Hellen hem de Roma dünyasının batısındaki yorumlarda Omphale erkeklere ait bir alana girerek haddini aşan kadının, Herakles de bu duruma boyun eğmekle kadınsı bir edilgenliğe bürünen erkeğin simgesi olur. Oysa her iki dünyanın da doğusunda durum oldukça farklıydı: Roma İmparatorluk Dönemi'nde Maionia ve Sardeis gibi Lydia kentleri ön yüzünde Herakles'in başının, arka yüzünde de arslan postu ve gürzle resmedilmiş Omphale'nin yer aldığı sikkeler basarak andıkları bu çifte kendi soylu ataları olarak saygı gösteriyorlardı¹¹.

Klasik Dönem'de Atina dışındaki kadınlarla ilgili kaynak azlığı araştırmacıları Atina'ya yoğunlaşmak zorunda bırakmış olsa da bütün Hellen dünyasının bir tek *polis* (kent-devleti) ve bir tek dönem üzerinden değerlendirilemeyeceği açıktır. Bu devrin Atinalı yazarları kadınların politikaya ilgi duymalarını dahi hoş karşılamazken, Küçük Asya'da politik ve askerî gücü olan kadın hükümdarların varlığı göze çarpar¹². Bu açıdan Karia, kaynakların azlığına rağmen, Küçük Asya'nın en dikkat çekici

⁹ Bazı araştırmacılar, herhangi bir kaynakla desteklenmemesine karşın Roma İmparatoru olduğunda Augustus adını alacak olan Octavianus'un da (MÖ 63-MS 14) Antonius'a karşı yürüttüğü kampanyada Herakles ve Omphale mitosuna yer verdiğini ve sanatçıların bu kara propagandanın etkisinde kaldığını düşünür. Konuyla ilgili tartışma için bk. Hekster 2004.

¹⁰ Lucian. *Hist. conscr.* X. 18-26; *dial. deor.* XV. 1, 23-25.

¹¹ Nollé 1996², 232-233.

¹² Ksenophon MÖ IV. yüzyılın başlarında yaşamış olan iki kadının adını verir. Bu kadınlardan biri Aiolis satrabı Dardanoslu Mania'dır. Pers satrabı Pharnabazos, kendi sorumluluğunda olan Aiolis'in yönetimini yerel bir satrap olarak görevlendirdiği Mania'nın kocası Zenis'e bırakmıştı. Zenis ölünce, Mania, Pharnabazos'u vergileri ve hizmetleri aksatmayacağına ikna edip kocasının yerine satrap olarak atanmayı başarmış ve hem Persler adına çıktığı seferlerde başarı kazanmış hem de Pharnabazos'a kimi seferlerinde eşlik etmişti (Ksen. *Hell.* III. 1. 10-13). Öldüğünde Derkyllidas tarafından el koyulan hazinesi en az 8.000 kişilik ordunun ücretini bir yıl ödemeye yetecek kadar büyüktü (Ksen. *Hell.* III.1.26-28). Ksenophon'un politik gücünü yadsıyamadığı diğer kadın ise Kilikia

bölgelerindedir. Perikles'le aynı dönemde yaşamış olan Halikarnassoslu Herodotos (ca. MÖ 484-424), kocasının ölümüyle tiranlığı (*tyrannis*) devralarak Halikarnassos ile bazı komşu adaların başına geçen ve MÖ 480 yılında Pers imparatoru Kserkses'i desteklemek üzere kendi gemileriyle Salmis Deniz Muharebesi'ne katılan Lygdamis kızı Artemisia'dan, Atinalı çağdaşlarının tersine bir kadın tarafından yönetilme korkusuyla değil, hayranlıkla söz eder. Artemisia'ya hayranlığının temelinde onun zorunlu olmadığı hâlde sefere çıkma konusundaki azmi ve "erkeksi cesareti" (*andreie*) yattığıdır¹³. Kserkses'in savaş stratejisini belirlerken ona akıl danışacak kadar güvendiğinin¹⁴, hatta onun bir düşman gemisini batırdığını sanınca "buyruğumdaki erkekler kadınlamış, kadınlar da erkekleşmiş" dediğinin kendi zamanında dahi konuşulduğunu aktarır¹⁵. Bu sırada Atinalılar Artemisia gibi bir kadına tepkisiz kalmaz ve onun başına 10.000 *drakhmai* para ödülü koyar. Herodotos'un doğrudan cinsiyetle ilişkilendirdiği ödülün nedeni "bir kadının" (*gynaika*) kendilerine karşı sefere çıkmasını "korkunç" (*deinon*) bulmalarıdır¹⁶.

Herodotos (VII. 99), tarihsel gerçekliği ne oranda yansıttığını bilemediğimiz Artemisia öyküsüyle Atinalı erkeklerin kadınlara yasakladığı her alanda onlara gerçekten "korkunç" gelecek kadar pervasızca boy gösteren, Omphale benzeri bir kadın portresi çizer. Üstelik bu kez Atina tabularına tehdit oluşturan kadın bir *barbaros* değil, bir Hellendi. Söylediğine göre hem Artemisia'nın kendisi (babası Lygdamis tarafından) hem de buyruğundakiler Peloponnesos'tan göç etmiş olan Dor Hellenlerindendi¹⁷. Ancak Küçük Asya'ya yerleşen Hellenler yeni yurtlarında yerli halklarla karışıp kaynaşınca ana karadakilere farklılaşmıştı. Herodotos'un (I. 146-147) bu konudaki örneği yine Atina'yla ilişkilidir; Miletos'taki Ion'ların artık saf Ion olmadıklarını, özellikle Atina'dan göçenlerin ilk geldiklerinde yerli Kar kadınlarıyla evlenmekle bu saflığı yitirdiklerini yazar. Aynı biçimde Dorların da Karlarla yaptıkları evlilikler ve aralarındaki güçlü kültürel etkileşim ailelerin çocuklarına verdikleri adlara yansır. Dolayısıyla Artemisia'nın Artemis'ten gelen kendi adı olasılıkla Hellenceyken¹⁸, babası Lygdamis'in, erkek kardeşi Pigres'in ve oğlu Pisindelis'in adları Karcadır¹⁹. Herodotos'un kendi ailesinde

hükümdarının karısı Epyaksa'dır. Kyros'la hükümdarlığın temsilcisi olarak diplomatik görüşmeler yapan Epyaksa, ona, Artakserkses'e karşı çıktığı seferi desteklemek için askerlerinin dört aylık ücretini ödeyebilecek para yardımıyla bulunmuştur (Ksen. *An.* I. 2. 12-27).

¹³ Hdt. VII. 99.

¹⁴ Hdt. VIII. 101-102.

¹⁵ Hdt. VIII. 88.

¹⁶ Hdt. VIII. 93.

¹⁷ Herodotos (I. 171-173) Artemisia'nın Halikarnassoslu babasının adını ve kökenini belirtirken, Giritli annesinin ne adından ne de kavminden söz eder. Girit üzerine verdiği bilgiler annesinin Dor, Ion ya da yerli halkların birinden olabileceğini düşündürür.

¹⁸ bk. Hornblower 1982, 349 dn. 161.

¹⁹ Pigres için bk. *Suda*, pi 1551; krş. Hdt. VII. 98; Pisindelis için bk. *Suda*, eta 536. *Suda*'nın (*alpha* 4030) "Artemisia" maddesinde aynı adı taşıyan her iki *basilis*'in (kadın hükümdar) de, hem Lygdamis kızı Artemisia'nın hem de hemen altta göreceğimiz Hekatomnos kızı Artemisia'nın Kar soyundan geldiği (*Karikai genos*) söylenir. Hornblower (1982, 10 dn. 49, 30 dn. 194, 349 dn. 161) Artemisia'nın baba tarafının Hellenden çok Kar kökenli olduğuna inanır. Lygdamis, Pigres ve Pisindelis adlarına Blümel'in (1992, 14, 19, 20, 27) Karia yazıtlarına dayanarak hazırladığı yerli adlar listesinde de rastlanır.

de rastlanan bu durum²⁰, Karia'da Hellence adların daha çok tercih edilmeye başladığı Hellenistik Dönem'de, hatta oldukça azalmış da olsa Roma egemenliği altında dahi sürmüştü. Sonuç olarak Herodotos'un Artemisia'dan Atinalı yazarlara meydan okurcasına söz edişinde ya da çağdaşı Miletoslu Aspasia'nın "ideal" Atinalı kadın tipine aykırı tutumunda, her ikisinin de etnik ve kültürel çeşitliliğin egemen olduğu topraklarda çocukluklarından itibaren Artemisia gibi kadınların kahramanlık öyküleriyle ve çok daha saf bir Omphale söylencesiyle büyümeleri rol oynamış olmalıdır.

Hekatomnos'un Kızları

MÖ IV. yüzyılda Karia'da aynı adı taşıyan bir kadın hükümdar daha görünür; ancak ilkinden farklı olarak onunla ilgili bilgilerin tarihselliği epigrafik kaynaklarla doğrulanır. Bu ikinci Artemisia ve Pers satrabı olan kocası Maussollos, MÖ 350'li yılların ortalarına tarihlendirilen bir *proksenia* kararnamesinde Knossoslulara bazı ayrıcalıklar tanımaktadır²¹. Kararın hem alınmasında ([*e*]dokse Maussöllöi kai [Arte]misiēi, str. 1) hem de uygulanmasına güvence olarak (*epimelesthai Maussollon kai Artemisiēn*, str. 10) Pers imparatorunun değil, yalnızca bu iki hükümdarın adlarının geçmesi ve bu güvencenin ikisinin gücü oranında verilmesi (*kata dynamin tēn hautōn*, str. 11-12) Perslerin Karia satraplığına en azından yerel yönetimde özerklik tanıdığını ve Artemisia'nın bu yönetimdeki rolüne karışmadığını kanıtlar. Kararnamede Artemisia'nın kocası ile yürüttüğü yerel hükümdarlığının ona aynı zamanda Pers satrabı olan kocasınınkiyle eşit bir güç sağlamadığı açıktır; çünkü ne kararın nedeni Knossosluların Maussollos'u ve icraatlarını (*pragmata*) desteklemesiyle açıklanırken (str. 2-4) ne de ayrıcalıklar Maussollos'un hükmettiği topraklarla sınırlandırılırken (str. 7) Artemisia'nın adı geçer²². Benzer bir duruma Phaselis'le yapılan bir antlaşma (MÖ 367-353) metninde de rastlanır. Antlaşmanın aslında eksik olan ilk satırlarındaki tamamlamaya göre Maussollos ile Artemisia birlikte ant içmektedir; bu tamamlama doğru olsa bile devamında yine bir tek Maussollos'un adı anılır²³. Bir başka yazıtta²⁴ Erythrai danışma meclisi (*bulē*) Maussollos'a hem *proksenos* hem de hemen hemen her zaman ona eşlik eden *euergetēs* (hayırsever) ve *politēs* (yurttaş) unvanlarını verir²⁵. Bir kadına bağışlanmasına pek rastlanmayan *proksenos*

²⁰ *Suda*'daki iki maddeye göre (*eta* 536, *pi* 248) Herodotos'un ve kardeşi Theodoros'un adları Hellenceydi ama babaları Lykses'in adı Karcaydı; benzer biçimde Herodotos'un amcası Polyarkhos'un adı Hellenceyken amcasının oğlu Panyassis Karca bir ada sahipti. Hornblower (1982, 346-347), aynı ailede Hellence ve Karca adların birlikte kullanılmasına birçok örnek verir.

²¹ *I.Labraunda* III.2 no. 40 = Hornblower 1982, 366 no. M7 = Rhodes & Osborne 2003, 264-265 no. 55. Bir kararnameyle *proksenos* ilan edilen kişinin temel görevi kendi *polis*'i ile kendini atayan *polis* arasındaki diplomatik ilişkilerin yürütmesini sağlamaktı. *Proksenos*, kendini *proksenia* görevine atayan yabancı *polis*'in çıkarlarını kendi *polis*'inde koruyup gözetmek ve o *polis*'in yurttaşlarının korunmasından konaklamasına kadar tüm gereksinimlerini karşılamak zorundaydı. Bu unvan bazen bir *polis*'in yalnızca bir yurttaşına değil, birkaç yurttaşına, bazen de Knossos örneğindeki gibi bütün yurttaşlarına ya da hemen alttaki Erythrai kararnamesinde görüleceği gibi bir hükümdara verilebiliyordu (bk. Cluzeau 2011).

²² bk. Carney 2005, 71.

²³ *TAM* II. 3 no. 1183 = Hornblower 1982, 367 no. M10.

²⁴ Rhodes & Osborne 2003, 266-267 no. 56.

²⁵ *Proksenos* unvanının *euergetēs*'le yakın ilişkisi ve MÖ IV. yüzyıldan itibaren unvana çoğu zaman *politēs*'in de eklenmesi konusunda bk. Mack 2015, 38-43, 123-125; Dmitriev 2018, 115-116. Erythrai yalnızca *ksenos*'lara (Hellen olan yabancı) bağışlanan *proksenos* unvanını Maussollos'a vermekle Batı'daki Hellen yazarların *barbaros*

unvanı²⁶ ile ona bağlı diğer iki unvan Artemisia'yı doğrudan içermez; buna karşın Maussollos *agora*'ya dikilecek bronz bir heykel ve elli *dareikos* tutarında bir çelenkle onurlandırılırken, Artemisia Athena kutsal alanına (*Athēnaion*) dikilecek mermer bir heykel ve otuz *dareikos* tutarında bir çelenkle onurlandırılır. Böylece Erythrai, daha az masraflı onurlarla da olsa Artemisia'yı göz ardı etmemekle "politik dostluk bağı" nı (*proksenia*) bu kadınla da kurmak istemiş görünür. Carney (2005, 73 dn. 65), Artemisia'nın heykeli için kutsal alanın seçilmesini MÖ V. yüzyılın sonlarına doğru kamusal alanda da rol almaya başlayan rahibeleri betimleyen heykellerdeki artışla ilişkilendirerek Erythraïlıların dinsel alanı onun bu alandaki rolünü vurgulamak için seçmiş olabileceğini ileri sürer. Ancak bu seçimi, Hellenistik Dönem'in sonlarına kadar kadın heykellerinin geleneksel olarak erkeklere ait bir alan olan *agora*'ya dikilmesinin henüz pek alışıldık bir durum olmaması da etkilemiş olabilir²⁷.

Maussollos ile Artemisia aynı zamanda kardeşi; her ikisi de Pers imparatorunun MÖ 392/391'de Karia'ya satrap olarak atadığı Mylasalı Hekatomnos'un büyük çocuklarıydı. Hekatomnos ise olası Mylasa hükümdarı Hyssaldomos'un oğluydu²⁸ ve o da kız kardeşi Aba'yla evlenmişti²⁹. Çiftin, Maussollos ve Artemisia'dan başka Idrieus ve Piksadoras adlı iki oğlu ve Ada adında bir kızı daha vardı. Hekatomnos'un ölümünden sonra (MÖ 377/376) sırayla Pers satraplığına atanan oğulları Karia'nın ve çevresindeki bölgelerin bir kısmı ile bazı adaların kontrolünü neredeyse Aleksandros *Megas*'ın (Büyük İskender) gelişine kadar (MÖ 334) ellerinde tutmuştu. Kardeşlerin evlendirilip hükümdarlığın vârisleri olarak hazırlanması geleneği Hekatomnos-Aba çiftiyle mi başlamıştı, bilmiyoruz ama Arrianos'un (*anab.* I. 23. 7) Karlara özgü olduğunu iddia ettiği bir gelenek uyarınca (*kata nomon tōn Karōn*) Ada da ortanca erkek kardeşi Idrieus'la evlenmiş ve Maussollos ile Artemisia'nın ardından hükümdarlığı kocası ile paylaşmıştı³⁰. Hekatomnos'un bir tek en küçük oğlu Piksodoros yaşamını Aphneis adlı Kappadokialı bir kadınla birleştirmişti (Str. XIV. 2. 17). Strabon dışında hiçbir kaynakta

(Hellen olmayan yabancı) olarak nitelediği Hekatomnos hanedanını (ya da Arkaik Dönem'den itibaren birlikte yaşadıkları Karları) *barbaros* olarak görmediğini resmen ilan etmiş olur. Maussollos, hem Knossoslular için Hellen *polis*'lerine özgü bir dille çıkardığı *proksenia* kararnameyle hem de Erythrai'ın kendisine tanıdığı *proksenia* ayrıcalıklarını kabul etmekle Hellenlere onlardan biriymiş gibi seslenip karşılığında aynı biçimde benimsenmek istediğini gösterir (Gauthier 1985, 164).

²⁶ Mack (2014, 155-156 ve 2015, 25 dn. 8), üç binin üzerindeki *proksenia* bağışından yalnızca sekizinin sıra dışı bir biçimde kadımlarla ilgili olduğunu ve bunların dördünde unvanın kadınlara aslında kocalarına yapılan *proksenia* bağışından ötürü verildiğini belirtir.

²⁷ bk. Dillon 2012, 270.

²⁸ Pers imparatoru II. Artakserkses, Pers satrapı Tissaphernes'in MÖ 395'teki ölümünden sonra Lydia'dan ayırdığı Karia'ya satrap olarak Hyssaldomos'un oğlu Hekatomnos'u atamıştı. Konuk (2009, 357-358), Tissaphernes ile Hekatomnos arasında geçen yaklaşık üç yıllık sürede bir satrap adının geçmemesinden ötürü, bu göreve olası Mylasa hükümdarlığı nümismatik buluntularla desteklenen Hyssaldomos'un getirilmiş olabileceğini düşünür (benzer görüşler için bk. Carney 2005, 65 dn. 4).

²⁹ Antikçağ kaynaklarında açıkça belirtilmemesine rağmen Hekatomnos ile Aba'nın evli olduklarının kabul edilmesine ilişkin gerekçeler için bk. Nafissi 2015, 22-25.

³⁰ Hekatomnos hanedanındaki kardeş evlilikleri için bk. Hornblower 1982, 358-363; Carney 2005, 81-84. Hornblower (1982, 360-361), ısrarla yabancı bir köken aradığı bu evliliklerin başlamasında Mısır firavunlarının kız kardeşleriyle evlenme geleneklerinin ya da Perslerin, hatta üçüncü bir seçenek olarak da Hititlerin etkisinin olabileceğini düşünür. Perslerle ilgili en önemli kaynağı Dareios'un kız kardeşiyle evli olduğunu yazan Arrianos'tur (*anab.* II. 11. 9); oysa bu kardeş evliliğini Karlara özgü bir geleneğe bağlayan da yine aynı yazardır.

adı geçmeyen Aphneis, belki de aileyle ka n bağı bulunmadığı için Piksodaros'un hükümdarlığında resmen rol almamış görünür. Oysa Hekatomnos'un yalnızca oğulları değil, kızları da kamuya ilan edilen resmi kararlarda adları geçecek, hatta kocaları öldüğünde iktidara tek başlarına sahip olacak kadar meşru bir otoriteye sahipti. Hornblower (1982, 54-63), aileden gelen bu hakkı açıklamak amacıyla Hekatomnos ve oğulları için Perslerin verdiği satrap unvanından başka *Karōn basileus* "Karların hükümdarı" unvanının kullanılmasına dikkat çekerek³¹ adını katılımcılarından alan ve merkezi Mylasa'da bulunan³² *Kares*'in (Karlar) bilinen en eski Karia *koinon*'u (dinsel ve politik birlik) olduğunu, aileye Kindyeli atalarından miras kalan³³ *basileus* (hükümdar) unvanının ise Karia'nın yönetimindeki liderlik hakkına işaret ettiğini ileri sürer. 2005 yılında, Iasos *agora*'sının batı *stoa*'sında, üzerinde birçok heykel taşıyabilecek kadar çok parçalı bir kaideye uyan epigramlı bir blok (MÖ 344/343-341/340) bulunur³⁴. Hekatomnos hanedanının, özellikle de Idrieus ile (Nafissi'nin tamamlamasına göre) Ada'nın onurlandırıldığı epigramda bütün ailenin çoğul şekilde *basileis* olarak anılması ve "Idrieus'un atadan kalma iktidarını koruduğunun" (*sōisantos p[atrian arkhēn Idrieōs*) söylenmesi³⁵ Hornblower'ın varsayımını büyük oranda doğrular. Daha eski bir buluntu olan³⁶ ve üstünde "Hysaldomos kızı Aba" yazılı bir başka bloğun da aynı geniş kaidenin parçası olduğu anlaşılınca, Nafissi (2015, 22-27), Iasos anıtında sırasıyla en azından Aba, Idrieus, Ada ve Hekatomnos'un bronz heykellerinin sıralandığı, aralarında ayrıca Mausollos ile Artemisia'nın heykellerinin de yer almasının mümkün olduğu sonucuna varır. Iasos anıtının da gösterdiği gibi, Mausollos ve Idrieus'un birçok kararı tek başlarına alması ya da adlarına bastırdıkları sikkelerde eşlerinin adlarının bulunmaması³⁷ hanedanın kendini kamuya kadın üyeleri ile bir bütün olarak sunduğu gerçeğini değiştirmez; hatta Hekatomnos'un karısının ve kız(lar)ının heykellerinin sıra dışı bir biçimde *agora*'da sergilenmesiyle bu kadınlar kamu yaşamının ve politikanın tam merkezine yerleştirilmiş olur.

Maussollos'un ölümünden sonra (MÖ 353/352) Artemisia, kocasından kalan *arkhē*'ye (iktidar) tek başına sahip olmuş³⁸; ancak iki yıl sonra kendisinin de yaşamını yitirmesiyle (MÖ 351/350) iktidarı kısa sürmüştü. Dul kalan Artemisia'nın kocası için görkemli bir cenaze töreni düzenlediği ve onun anıt mezarının (*Maussolleion*) yapımıyla ilgilendiği söylenir³⁹. Atinalı çağdaşı Demosthenes

³¹ MÖ IV. yüzyılda yaşamış olan Orta Komediya yazarlarından Atinalı Epigenes, Piksodaros'tan söz ederken babası Hekatomnos'u *basileus Karōn* olarak anar (Hornblower 1982, 232 dn. 70; krş. Str. XIV.2.17: "Ἐκατόμνω γὰρ τοῦ Καρῶν βασιλέως"). Mylasa'da bulunan, yine MÖ IV. yüzyıla ait bir yazıt parçasında *Karōn basil[eus]* ve *ksatrapēs* (satrap) unvanları bir arada kullanılır (*I.Mylasa* no. 10; Hornblower 1982, 369 no. M15). Hekatomnos hanedanı üyeleri için kullanılan *basileus*'la ve edebi kaynaklarda kullanılan diğer unvanlarla ilgili olarak bk. Nafissi 2015, 30-37, 40-41.

³² krş. Hdt. I. 171.

³³ Hornblower (1982, 26), Hyssaldomos oğlu Hekatomnos'un soyunu Herodotos'ta (V. 118) Kilikia hükümdarının kızıyla evlendiği söylenen ve bir oğlunun adı Piksodaros olan Kindyeli (Milas-Bodrum arasındaki Sığirtmaç köyü) Maussollos'a dayandırır.

³⁴ Nafissi 2015; *SEG* 63 no. 876.

³⁵ Nafissi 2015, 22-23.

³⁶ bk. *SEG* 60 no. 1115.

³⁷ bk. Carney 2005, 71-72.

³⁸ Str. XIV.2.17.

³⁹ Str. XIV. 2. 16; Plin. *nat.* XXXVI. 4. 30; Gell. X. 18. Plinius (*nat.* XXXVI. 4. 31) Artemisia'nın *Maussolleion*'un tamamlanmasından önce öldüğünü yazar. Bu durumda, planını olasılıkla Maussollos'un tasarladığı anıt mezar Artemisia'dan sonra tamamlanmış, dolayısıyla anıtın inşasıyla hemen hemen bütün aile ilgilenmiş görünür

(*Rhod.* XV. 11-12), Artemisia'nın kocasının politikasını sürdürerek Rodos'ta oligarşi yanlılarını desteklediğini aktarır. Kocasının onu da Kos, Rodos gibi kimi Hellen *polis*'lerini ele geçirmekten alıko-yacak (Pers imparatoru dışında) bir güç bulunmadığından yakınan Demosthenes (*Rhod.* XV. 27) söylevi boyunca Atina'nın çıkarı açısından Rodos'ta demokrasinin yeniden kurulması gerektiğini savunur. Artemisia'nın tepkisinden korkan Atinalılar Rodoslu demokratlara yardım etmeye yanaşmayınca da "utanç verici" (*aiskhron*) bulunduğu bu korkudan ötürü onlara "bir yabancından (*barbaron*), hem de bir kadından (*kai tauta gynaike*) mı korkacaksınız (*phobēsesthe*)?" diye seslenir⁴⁰. Atinalı erkeklerin baş etmek zorunda kaldıkları korku bu kez Omphale'nin değil, Artemisia'nın varlığında cisimleşir. MÖ I. yüzyılda Vitruvius (*de Arch.* II. 8. 14-15), Maussollos'un ölümüyle Karia'ya bağlı bütün kentlere "bir kadının hükmetmesine öfkelenen" (*indignantēs mulierem imperare*) Rodosluların Halikarnassos'a saldırdığını; ancak Artemisia'nın bu saldırıyı püskürterek Rodos'a bir sefer düzenlediğini ve orada biri kendi yengisini, diğeri Rodos'un yenilgisini tasvir eden iki bronz heykel diktirdiğini yazar. Berthold (1978) tarafından tarihsel tutarsızlıklarına dikkat çekilen bu anekdot, kısmen ya da tamamen kurmaca olsa da en azından bizim Artemisia'nın Romalı bir yazarda bıraktığı izlenimi öğrenmemizi sağlar: politik ve askerî gücü yadsınamayan ama cinsiyeti öfke uyandıran bir kadın.

Bununla birlikte var olan edebî ya da epigrafik kaynakların hiçbiri Kariyalıların Hekatomnos'un kızlarına sırf cinsiyetlerinden ötürü karşı olduklarına dair en ufak bir anıştırma içermez. Tersine Nikomedeialı Arrianos (*anab.* I.2 3. 7), Hekatomnos kızı Ada'dan söz ettiği bir bölümde Asya'da erkeklerin kadın hükümdarları yadırgamamasını Semiramis'ten itibaren kadınlar tarafından yönetilmeye alışık olmalarıyla açıklar. Nitekim Artemisia'nın yaşamını yitirmesiyle hükümdarlığı paylaşma sırası Hekatomnos'un ortanca oğlu Idrieus ile aynı zamanda karısı olan kız kardeşi Ada'ya geçer. Idrieus'un yedi yıl süren satraplık dönemine ait iki Sinuri yazıtında çiftin birlikte aldığı kararlar halka her ikisinin adıyla duyurulur⁴¹. Bu birliktelik çiftle ilgili betimlemelere de yansır. Bunlardan biri Tegea'daki (Arkadia) Athena Alea Tapınağı'nda bulunan, üstündeki rölyefte Zeus *Labraundeus*'a taparken betimlendikleri ve her ikisinin adlarının yazılı olduğu mermer bir adak stelidir⁴² (MÖ 351/350 - 344/343). Diğeri ise Miletosluların Delphoi'da, *Maussolleion*'un yapımında da çalışmış olan Paroslu mimar ve heykeltıraş Satyros'a yaptırıp Apollon Pythios'a adak olarak yan yana diktirdikleri bronz heykelleridir⁴³ (MÖ 346-344). Idrieus'un ölümü üzerine (MÖ 344/343), Artemisia gibi Ada da kocasının "vârisi olarak sahip olduğu iktidarı" (*tēn de arkhēn diadeksamenē*) üç yıl tek başına elinde tutar⁴⁴. Ne var ki üçüncü yılın sonunda hayatta kalan son erkek kardeşi Piksodaros yönetime el koyup (MÖ 341/340) onu Halikarnassos'tan Alinda'ya sürgüne gönderir⁴⁵. Örnekler Karia'da yönetimi kocaları ile paylaşan kadınların dul kaldıklarında tek başlarına hüküm sürmeye ailenin diğer yetişkin erkeklerinden daha çok hakları olduğunu düşündürür⁴⁶. Herodotos (VII. 99), ilk Artemisia'nın kocası ile kan bağından ya da tiranlığı paylaştığından söz etmez, ama dul kaldığında Halikarnassos tiranlığını "yetişkin bir oğlu olmasına karşın" (*kai paidos hyparkhontos neēnieō*) tek başına üstlendiğini özellikle belirtir.

(Hornblower 1982, 38-39, 237-239, 260; Carney 2005, 84; Penrose 2021, 64-68).

⁴⁰ Dem. *Rhod.* XV. 23.

⁴¹ Hornblower 1982, 365 no. M5; Adiego 2007, 139-141.

⁴² Herda 2013, 457, 502 fig. 17.

⁴³ Partida 2009, 305-306; Herda 2013, 472.

⁴⁴ Diod. XVI. 69. 2.

⁴⁵ Diod. XVI. 74. 2; Str. XIV. 2. 17; Arr. *anab.* I. 23. 8.

⁴⁶ Carney 2005, 75, 81.

Bu varsayıma göre Piksodaros Ada'nın aileden gelen hakkını gasp etmiş görünür.

Piksodaros'un Kappadokialı Aphneis'ten yine Ada adını verdiği bir kızı olmuştur; bu ikinci Ada hanedanın tek torunuydu⁴⁷. Plutarkhos (*Alex. X. 1-3*), Makedonların gittikçe güçlendiğini gören Piksodaros'un kızı Ada'yı önce II. Philippos'un oğlu Arrhidaios'la evlendirmeyi denediğini, ama bu planın tutmadığını yazar. Bunun üzerine Perslere yönelen Piksodaros kızını bir Pers soylusu olan Orontobates'le evlendirir. Başlarda Piksodaros'la paylaştığı satraplık görevini onun ölümünden sonra (MÖ 336/335) tek başına sürdüren Orontobates'in yönetiminde⁴⁸ Piksodaros'un kızı Ada'nın bir rol alıp almadığından söz edilmez; buna karşın Orontobates'in bu politik evliliği kendine Karia halkının gözünde meşruluk sağlamak amacıyla yaptığı açıktır. Ancak edebi kaynaklarda anlatılanlar yerli halkın evlilik yoluyla aileye girmiş bir yabancı olan Orontobates'ten çok hakkı gasp edilen Hekatomnos kızı Ada'ya bağlı olduğunu düşündürür. Aleksandros *Megas*'ın Karia'ya girişiyle başlayan Makedon karşıtı ayaklanmaları bastırabilecek en güçlü kişi Ada olmalıdır. Çünkü Ada'nın, Aleksandros'u Karia'nın yönetimini yeniden kendine bırakması için ikna etmeye çalışırken verdiği sözler yalnızca onu evlat edinerek yasal mirasçısı yapmak ve Alinda'yı ona teslim etmekle sınırlı değildi; aynı zamanda kişisel ilişkilerini kullanarak Makedon karşıtı ayaklanmaları bastırmayı vadetmişti⁴⁹. Diodoros, Aleksandros'un bu teklifi kabul edip "Karia'nın yönetimini" (*Karias arkhēn*) Ada'ya bırakmakla Karialıların sadakatini ve desteğini kazandığını yazarak⁵⁰ halkın Ada'ya olan bağlılığını vurgular. Böylece Ada, MÖ 334'ten kesin olmayan bir tarihteki ölümüne kadar (MÖ 323'ten önce) Karia'da hem Makedon satrabı⁵¹ hem de *basilissa* (*basileus*'un dişil şekli) olarak yeniden hüküm sürer⁵².

Hükümdarlık *Euergesia*'sı ve Kadınlar

Hekatomnos'un oğulları yalnızca *proksenos*'luklarına bağlı olarak değil, satraplıkları altındaki kentlerin hamileri olarak da *euergētēs* unvanıyla onurlandırılmıştı. Hanedanın kendi memleketi olan Mylasa Maussollos'u, yanı sıra babası Hekatomnos'u ve atalarını *euergētēs* olarak andığı üç kararnameyle (MÖ 367/366-355/354) hanedan bağışlarının sürekli alıcısı olduğunu gösterir⁵³. Onların egemenliğinde hanedanın yalnızca eski başkenti Mylasa ve Maussollos'tan sonraki başkenti Halikarnassos değil, bütün Karia birçok görkemli yapıyla donatılmış⁵⁴; bu yapılarda emeği geçen birçok ünlü mimar ve sanatçı, ayrıca dönemin ünlü yazarları Maussollos'un sarayında ağırlandı⁵⁵. Kocasından sonra Artemisia'nın da bu hamiliği sürdürdüğünü, *Maussolleion*'un inşası için en iyi mimar ve sanatçıları görevlendirmesinden⁵⁶ ve Maussollos'un cenaze töreni için düzenlediği söylev yarışmasına (*agōn*)

⁴⁷ Str. XIV. 2. 17.

⁴⁸ Str. XIV. 2. 17; Arr. *anab.* I. 23. 8.

⁴⁹ Str. XIV. 2. 17; Arr. *anab.* I. 23. 8.

⁵⁰ Diod. XVII. 24. 2.

⁵¹ Arr. *anab.* I. 23. 7.

⁵² Str. XIV. 2. 17; Plut. *Alex.* XXII. 4. Strabon'un ve Plutarkhos'un Ada'dan söz ederken kullandığı *basilissa* unvanı Iasos anıtında çoğul olarak geçen ve olasılıkla kadınları da içeren *basileis* dışında yazıtlarda geçmez; yazıtlarda Hekatomnos kızları yalnızca kendi adlarıyla anılır.

⁵³ *I. Mylasa* no. 1-3 = Rhodes & Osborne 2003, 258-263 no. 54.

⁵⁴ Hornblower 1982, 294-332; Öncü 2018.

⁵⁵ Diog. Laert. VIII.87; Mitchell 2017, 24-25.

⁵⁶ Plin. *nat.* XXXVI. 4. 30-31.

dönemin ünlü hatiplerinin katılmasından anlayabiliriz⁵⁷. Hekatomnos'un kızlarının toplumdaki rollerine rağmen henüz kadınlara verilmesi yadırganan *euergetis* (*euergetēs*'in dişil şekli) unvanından yoksun bırakılmaları onların kamu hizmetlerinde bulunmadıklarını ya da tek başlarına hüküm sürdükleri dönemlerde imar faaliyetlerinin durduğunu elbette göstermez⁵⁸. Artemisia'nın ve olasılıkla Ada'nın *Maussolleion*'un inşasına katkıları (bk. burada dn. 39) bu konudaki deneyimleriyle ilişkili olmalıydı. Önceki bölümde söz edilen Erythrai kararnamesinde yalnızca Maussollos'un *euergetēs* olarak anılmasına karşın Artemisia'nın da heykel ve çelenkle onurlandırılması bunun açık kanıtlarından biridir. Biçiminden içeriğine kadar ilkinde çok benzeyen bir başka Erythrai kararnamesi⁵⁹ satraplığı sırasında Idrieus'a da aynı unvan ve ayrıcalıkların verildiğini kaydeder; bu güçlü benzerlik kaçınılmaz olarak yazıtın eksik olan son kısmında Ada'nın da heykel ve çelenkle onurlandırıldığını düşünmeye neden olur. Ada'nın tek başına hüküm sürdüğü ilk dönemde dikilen Iasos anıtındaki epigramda onun Karia halkını iyi bir düzene kavuşturduğunun belirtilmesi⁶⁰ ve Iasos *agora*'sına hayırseverlikleriyle ilişkili heykelleri dikilirken hanedanın kadın üyeleriyle bir bütün olarak düşünülmesi bu faaliyetlerde kadınların da yer aldığının bir başka kanıtıdır.

Karia kentleri, Aleksandros *Megas*'ın ölümünden sonra imparatorluğun paylaşımı konusunda uzlaşamayan onun ardılları ve Rodos arasında sürekli el değiştirir⁶¹. Aleksandros'un ardıllarından önce Antigonos ile oğlu Demetrios (MÖ 306/305), çok geçmeden diğerleri, hatta Makedon ya da Hellen olmayan hükümdarlar da ele geçirdikleri topraklarla ilgili iddialarını meşru ve sürekli kılmak için kendilerini *basileus* (hükümdar/kral) ilan eder; ancak bu verasete değil, kişisel zaferlerine dayanan bir unvandı⁶². Unvanın dişil şekli olan *basilissa*'yı ilk olarak çok eşli Demetrios'un ilk karısı Phila (*ca.* MÖ 305), sonra da onu izleyen diğer hükümdar eşleri kullanmaya başlamıştı⁶³. Bu yeni *basilissa*'lardan bazılarının büyük güç kazanıp eşine rastlanmamış işlerle anılması diğer soylu kadınlara örnek oluşturuyordu. *Basilissa*'lar adına sikke basılması, *basileus*'lar gibi onların da adına kentler ve tanrılarla özdeşleştirilen kültler kurulması ve festivaller düzenlenmesi Hellenistik Dönem'de başlayan uygulamalardı⁶⁴. MÖ III. yüzyıldan itibaren Makedon kökenli hükümdarların çoğunun tek eşli evliliklere

⁵⁷ Plut. *mor.* 838b; Gell. X. 18.

⁵⁸ bk. Öncü 2018, 678.

⁵⁹ SEG 31 no. 969.

⁶⁰ Epigramın son iki dizesinde yer alan cümlenin öznesi silinmiş durumdadır. Nafissi (2015, 26) silintiyi [[ç [Aδα Κά]ραç]] şeklinde tamamlayarak Piksodaros'la yaşadığı iktidar kavgasından ötürü Ada'nın adının Piksodaros'a yaranmak isteyen Iasoslular tarafından silinmiş olabileceğini düşünür. Bu tamamlamayla son iki dize şöyle okunur: “σώισαντος π[α]τρίαν ἀρχὴν Ἰδριέω[[ç [Aδα Κά]ραç]]. || 4 [ἐκ] δεινῶν παθέων ἦγαγε ἐς εὐνομίαν”.

⁶¹ bk. LaBuff 2016, 33-43.

⁶² Walbank 1984, 63-66; Sarıkaya 2019, 406 dn. 91.

⁶³ Carney 2021, 45-47. Carney (2021, 47-48), *basileus*'un “hükümdar” anlamına karşın *basilissa*'nın “kadın hükümdar” ya da “kraliçe” anlamına gelmediğini, hanedanlara ve dönemlere göre değişse de çok daha kapsamlı bir anlama sahip olan unvanın hükümdarın karısı, dul eşi, kız(lar)ı ya da birlikte hükmettiği kadın gibi hükümdar ailesinden herhangi bir kadını ifade ettiğini ileri sürer.

⁶⁴ Walbank 1984, 65, 87-96; Carney 1988. Kentlere kadınların adlarını verme uygulaması olasılıkla MÖ 301'den önce, Makedon hükümdarı Kassandros'un yeni kurduğu kente karısı Thessalonike'nin adını vermesiyle başlamıştı; kendi adına bir kent kuran ve sikke bastıran ilk kadın ise Aleksandros'un komutanlarından önce Krateros'la, sonra Herakleia Pontike tiranı Dionysios'la, ondan da sonra Makedon kökenli hükümdarlardan Lysimakhos'la evlenmiş olan Amastris'ti (*ca.* MÖ 302) (Carney 1988, 135). Lysimakhos'un Amastris'ten sonraki karısı

yönelip kendilerine ailenin öne çıktığı yeni bir kamusal kimlik tanımlamaları bu devre özgü bir başka yenilik olarak düşünülebilir⁶⁵. Örneğin Seleukos hükümdarı III. Antiokhos MÖ 193'te karısı III. Laodike adına kült kurma gerekçesini onun dindarlığının yanı sıra kendisine karşı sevgi dolu ve özenli bir eş olmasıyla açıklar⁶⁶. Çift, aile imgesini güçlendirmek için daha da ileri giderek resmî yazışmalarında ısrarla “kardeş” olduklarını vurgular; ama aslında kardeş değil, kardeş çocuklarıydı⁶⁷. Kullandıkları dil kaçınılmaz olarak kentler tarafından taklit edilir. Teos, adlarının her geçişinde unvanlarını ve kardeş olduklarını tekrarladığı bir kararnamede hayırseverliklerinden (*euergesiai*) doğan minnet borcunu (*kharites*) ödemek amacıyla Dionysos kült alanına ikisinin birden mermer heykelini dikmeye karar verir (*ca.* MÖ 203) ve onlardan kentin “ortak kurtarıcıları” (*koin[oi sōtēre]s*) olarak söz edip “ortak iyiliklerini” (*koinēi ... [ag]latha*) sürdürmelerini bekler⁶⁸. Böylece kamusal ve politik açıdan eşini tamamlayan bir figür olarak sunulan Laodike, *polis*'lerle mektuplaşıyor, onlardan gelen elçileri kabul ediyor ve diplomatik ziyaretlerinde kocasına eşlik ediyordu⁶⁹. Aynı zamanda *basileus*'un dışı karşılığı olarak kocasının tersine kadınların hamisi olmayı üstlenmişti. Iasos'a gönderdiği bir mektupta (MÖ 196/195) kente on yıl boyunca her yıl 1.000 Attike *medimnos*'u buğday bağışında bulunacağına söz verirken, bağışın ön koşulu ihtiyaç fazlası buğdayın satışından elde edilecek gelirle yoksul ailelerin kızlarının çeyiz masraflarının ödenmesiydi⁷⁰. Yardımını “yoksul yurttaşlar için bir *euergesia* (hayırseverlik) ve bütün halk yararına (*sympanti dēmōi*) bir kamu hizmeti (*eukhrēstia koinē*)” olarak tanımlayan *basilissa* (str. 13-15), mektubunun sonuna doğru *euergesia*'larını “minnetle” (*eukharistōs*) andıkları sürece kendisinin de bağışlarını sürdüreceğini yazar. Iasos duyduğu minneti *basilissa*'nın bağışlarının dışı niteliğine uygun olarak kurduğu Aphrodite Laodike kültüyle ve her yıl onun doğum gününün kutlanacağı, yeni evli çiftlerin kurban sunularını ve evlenecek yaştaki kızların geçit törenlerini içeren bir festival düzenleyerek gösterir⁷¹. Strabon'un (IX. 2. 40), bir *basileus*'un istediğini yaptırmak için ya *euergesia*'ya ya da *bia*'ya (zor kullanma) başvuracağını söylerken belirttiği gibi, karşılıklı beklentileri simgeleyen minnet-iyilik döngüsüyle tanımlanabilecek *euergesia* bir hükümdarın uyruğundakilerle barışçı ilişki kurmasının tek yolu ve *basilissa* hükümdarın barışçı imajı açısından büyük bir kamusal öneme sahipti. Nitekim bu imajı güçlendiren tek kadın Laodike değildi. Onun baği-

II. Arsinoe ise ölümünün ardından Mısır tanrısı kültüne dahil edilen ilk örnekti (Walbank 1984, 87). Daha sonra hükümdar ailesinden kadınlar hayattayken de bir külte dahil edilip tanrısallaştırılıyordu.

⁶⁵ bk. Carney 2000, 182-184, 228.

⁶⁶ Ma 1999, 354-356 no. 37.

⁶⁷ Soyağacı için bk. Ramsey 2013, 27. III. Antiokhos, Laodike adına kurduğu kültle ilgili kararını bildirdiği mektupta ondan “kız kardeşi” (Ma 1999, 255; 354-356 no. 37), Laodike ise Sardeis, Teos ve Iasos'a gönderdiği mektuplarda kocasından “erkek kardeşi” olarak söz eder (Ma 1999, 196; 285-287 no. 2B; 317-321 19D; 329-331 26A). Kendi adlarını verdikleri büyük oğulları Antiokhos ile büyük kızları Laodike arasında ise kökeni tartışmalı olan kardeş evliliği tam anlamıyla gerçekleşmişti (Ma 1999, 93; Ramsey 2013, 27-29). Bu evlilikle hükümdarlık haklarının tıpkı Hekatomnos hanedanındaki gibi aile içinde kalıp veraset yoluyla geçmesi planlanmış olmalıdır.

⁶⁸ Ma 1999, 308-311 no. 17.

⁶⁹ Ma 1999, 62, 71; Mirón 2018, 36.

⁷⁰ *I.Iasos* no. 4, str. 1-32; Ma 1999, 329-331 no. 26A.

⁷¹ Ma 1999, 223, 332-335 no. 26B, sütun II. Daha önce Teos da kurduğu kültle bağlantılı olarak *agora*'da kurban sunularına ve gelin hamamlarına su sağlayacak bir Laodike çeşmesi yaptırmıştı (*ca.* MÖ 203) (Ma 1999, 311 316 no. 18).

şının bir benzerini daha önce Antigonos Dōsōn'un karısı Khryseis yapmış (ca. MÖ 227-226), depremden sonra kocasının Rodos'a yaptığı yardımları 100.000 *medimnoi* tahıl da içeren kendi bağışlarıyla desteklemişti⁷². MÖ 223'te Pergamon hükümdarı I. Attalos'la evlenip *basilissa* unvanını alan Kyzikoslu Apollonis de *polis*'lere diplomatik ziyaretleriyle, adına kurulan kültle ve kadınları koruyan bağışlarıyla Laodike'den çok farklı bir görüntü vermiyordu. Apollonis'in en dikkat çekici bağışı, mimari yapısındaki değişikliklerle Demeter Tapınağı'nı Thesmophoria festivali kutlamalarına daha uygun bir hâle getirtip kadınların kent yaşamına katılımını artırmak olmuştu⁷³. Ancak Laodike dinsel içeriği olmayan, sırf insancıl bağışıyla *euergesia*'ya kendine özgü bir farklılık katmış görünür.

Ptolemaios hanedanının kültle ilişkilendirdiği *euergetēs* unvanı⁷⁴, Hellenistik Dönem'in başlarında hükümdar ve ailesi dışında yalnızca geleceğe uygun olarak *proksenos* atanan yabancılara ve yine yabancı olarak görülen hükümdarlık görevlilerine veriliyordu⁷⁵. III. Antiokhos örneğinde, hükümdar dışında büyük hayırseverlik faaliyetleri gerçekleştirebilecek zenginlik ve güce sahip kişiler yine onun çevresindeki akrabalarından ve dostlarından çıkıyordu; bunların çoğu Seleukeia, Antiokheia gibi Suriye'nin kuzeyindeki Seleukos kentlerinden getirilip üst düzey makamlara yerleştirilmişti⁷⁶. Bu görevliler arasında III. Antiokhos'un akrabalık bağından ötürü *basilissa* başrahibesi olarak atadığını belirttiği (MÖ 193), Lysimakhos'un torunu, Ptolemaios'un kızı Berenike gibi kadınlar da vardı; hükümdarlığın farklı yerlerinde görevlendirilen bu *epōnymos* (tarihlendirmelerde adı ve unvanı kullanılan) başrahibeler güçlerinin simgesi olarak başlarına üstünde Laodike'nin tasviri bulunan altın bir taç (*stephanos*) takıyordu⁷⁷. Erkek yurttaşlar en azından *proksenos* seçildikleri bir başka kentte *euergetēs* olarak onurlandırılabilirken, kadınlara unvanın verilmesi olanaksızdı; ama bu durum ne erkek ne de kadın yurttaşların hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmadığı anlamına gelmiyordu. Tersine, Mylasa'da bir rahip (MÖ II. yüzyıl) yasalardan doğan bir hakla *aleiturgetos* (kamusal yükümlülüklerden muaf) ilan edilmesine rağmen sürdürdüğü hayır işlerinden ötürü onurlandırılır⁷⁸. MÖ IV. yüzyılın sonlarında Knidos'ta Khrysoğone'nin annesi ve Hippokrates'in karısı Khrygina, Hermes'in ona Kore ve Demeter'e hizmet etmesini buyurduğu bir rüya üzerine tanrıçalara adak olarak bir *oikos* (tapınak odası / küçük tapınak) ve *agalma* (heykel) yaptırır⁷⁹. Dignas (2006, 76-77), rahipliğin sık sık bir hayır işinden sonra kazanıldığını savunarak Khrygina'nın bu bağışı kült kurmak amacıyla gerçekleştirdiğine inanır; bu bağışların rahibelikle ilişkisi kesin olsa da metin tartışmaya açıktır⁸⁰. MÖ II. yüzyıla ait Mylasa'dan bir yazıtta Menekles

⁷² Pol. V. 89. 6-7.

⁷³ Mirón 2018, 34-38.

⁷⁴ Hellenistik hükümdarlardan çoğunun *sōtēr*'i, *epiphanēs*'i ve IV. Antiokhos'tan itibaren *theos*'u resmi unvanları olarak kullanmaya başladığı bilinir (bk. Collins & Collins 2008, 50-53).

⁷⁵ Gauthier 1985, 37; Ma 1999, 206-211. Bilindiği kadarıyla Karia'da kendi kenti tarafından *euergetēs* olarak onurlandırılmış ilk yurttaş Amyzon'dan Hermias'ın torunu, Iatrokles'in oğlu Apollonios'tur (MÖ III. yüzyılın sonu) (Robert & Robert 1983, no. 36); ne var ki her kent diğerinden farklı olduğu için diğer birçok kentte unvan yalnızca yabancılara verilmeye devam ediyordu (Gauthier 1985, 38).

⁷⁶ Gauthier 1985, 171-172.

⁷⁷ Ma 1999, 145 dn. 140, 354-356 no. 37.

⁷⁸ *I.Mylasa* no. 120; Bremen 1996, 24 dn. 46.

⁷⁹ *I.Knidos* no. 31.

⁸⁰ Yazıtta alışılmadık bir biçimde adağı yerine getiren Khrygina'nın kızının adının geçmesi farklı bir yoruma yol açar. Rigsby (2003) bu yazıtı ayırdığı makalesinde rüyada Hermes'in anneye ölmüş kızı Khrysoğone'nin Kore ve

Kodros'un torunu ve Jason'un kızı Kosinas, rahibe (*hierēia*) olarak hizmet ettiği *Mētēr Theōn*'a adamak üzere bir *oikos* ve *prodomos* (tapınağın ön odası) yaptırarak⁸¹ benzer bir faaliyette bulunur. Bu yüzyılda rahibelerin kült alanına bina yaptırma ya da olan binaları onartma işlerini üstlenmeleri rastlanan bir durumdu. Bremen bunun nedenini rahipliklerin ve diğer dinsel görevlerin Hellenistik Dönem'den itibaren hem *arkhē* hem de *leiturgia* özelliklerine sahip olmasıyla açıklar⁸²; bu değişim rahibin kutsal alanın bakımından kurbanlık hayvanların sağlanmasına kadar birçok işin masrafını üstlenmesine yol açmıştı⁸³. Rahiplik seçim ya da kura yoluyla atanarak, aileden miras kalarak ya da satın alınarak elde edilen bir haktı. Mısır, Küçük Asya ve yakınındaki adalarla sınırlı olmak üzere MÖ 400'den MS III. yüzyıla kadar rahipliklerin satışına sık rastlanır⁸⁴. Rahipliklerin satışa çıkarılma nedeni çoğu zaman bir kentin içine düştüğü maddi güçlükten ötürü gelir elde etmek istemesiydi; bazen Hyllarima'daki (ca. MÖ 188) bir örnekte de görüldüğü gibi fiyat düşük tutulup (160 *drakhmē*) alıcıya bütün *leiturgia*'lardan muaf olma (*aleiturgetos*) hakkı tanınarak satış hızlandırabiliyordu⁸⁵. MÖ III. yüzyılda Halikarnassos'ta bir kadın "ömür boyu" (*epi zōēs*) görevde kalacağı Artemis *Pergaia* rahibelğini satın alır⁸⁶. Satışın ilk koşulu rahibenin hem baba hem de ana tarafından üç kuşaktır "kent soylu" (*astē*) olmasıdır. Olasılıkla metnin eksik kısmında kalan satış fiyatı görünmez; ama MÖ III. yüzyılda Erythrai'da 70 *drakhmē*'lik kelepirci bir rahipliğe rastlanırken, MÖ I. yüzyılda Kos'ta Adrasteia ve Nemesis rahipliğinin 19.800 *drakhmē* gibi oldukça yüksek bir bedelle satılması fiyatların değişkenliği konusunda fikir verir⁸⁷. Bu fiyatlar rahipliğin önemi ve getireceği gelirle doğrudan bağlantılıydı. Yine satış koşullarında hazinenin sorumluluğunun rahibede değil, *eksetastēs* adı verilen

Demeter'e hizmet etmekte olduğunu (bunun için seçildiğini) haber verdiğini; buna karşılık olarak annenin sunduğu adaklarla tanrıçalara minnetini gösterdiğini savunur.

⁸¹ *I.Mylasa* no. 336.

⁸² MÖ IV. yüzyılda Atinalı yazarlarda karşılaştığımız *leiturgia* terimi, Hellen kentlerinde varlıklı erkek yurttaşların kendi paralarıyla yerine getirmeleri beklenen kamusal bir yükümlülüktü. Zenginlerin kaynaklarını kent yararına kullanmanın bir yolu olan bu yükümlülük Hellen kentlerinde bir tür dolaylı vergi işlevi görüyordu (Veyne 1990, 76; Bremen 1993, 237 dn. 4). Kentlerin gereksinimlerine göre farklılık gösteren *leiturgia*'lar, çoğu zaman halka ziyafet verme, festival düzenleme, *gymnasion*'ların bakım ve onarımı, elçi heyetlerinin harcamaları gibi işlerin masraflarını ya da bazen bir savaş gemisinin donanımı gibi çok daha büyük bir masrafı üstlenmeyi gerektiriyordu (Magie 1950, 61; Veyne 1992, 71-72). Hellenistik Dönem'den önce belirli bir süreliğine (çoğunlukla bir yıl) seçilmiş görevlilerin üstlendikleri *arkhē* (üst düzey kamu görevi) ile zengin kişilerin yerine getirdiği *leiturgia* arasındaki en belirgin fark, *arkhē*'nin, görevin türüne bağlı olarak politik, idari, askeri ya da dini otorite ve makama seçilen kişide liderlik vasfı gerektirmesiydi (Dmitriev 2005, 13-15). *Arkhe* için seçilmiş görevli emek harcamak zorundaydı, ama para harcamak zorunda değildi; görevin giderlerini bu iş için ayrılmış bir fondan karşılayabilirdi. *Arkhe* üstlenmiş bir kişi çoğunlukla meclis üyeliğine seçilirdi, *leiturgia* ise tek başına böyle bir ayrıcalık sunmazdı; ayrıca *leiturgia*'dan muaf tutulmak (*aleiturgesia*) bir ayrıcalıkken, *arkhē* muafiyeti ancak ceza olurdu (Kelen 2001, 10). Hellenistik Dönem'den itibaren, bazı *leiturgia*'lar ciddi bir kişisel emek ve özen gerektirip seçimle elde edilmeye başlayınca iki terim arasındaki fark giderek azaldı; çünkü artık her ikisi de aynı zengin sınıfın üyeleri tarafından gerçekleştirilmeye başlamıştı (Magie 1950, 61, 651-652; Bremen 1993, 224).

⁸³ Bremen 1996, 22.

⁸⁴ Laumonier 1934, 360; Connelly 2007, 50.

⁸⁵ Laumonier 1934, no. 39.

⁸⁶ *LSAM* no. 73.

⁸⁷ Laumonier 1934, 360-361; Connelly 2007, 51.

ödemelerden sorumlu görevlilerde olacağı yazılıdır. Rahibe kurban ve dua törenleri hizmetleri karşılığında bir ödeme ve sunulan her kurbandan pay alacaktır. Örneğin kurban derisinden payı dörtte bir oranındadır; kamusal kurban törenlerinin sıklığı ve kesilen hayvanların çokluğu düşünülünce, rahibenin sırf hayvan derilerinden dahi hatırı sayılır bir gelir elde edeceği anlaşılır⁸⁸. Yazıtın en ilgi çekici kısmı, “rahibe tanrıça için istediği yere tapınak (*hieron*) ve hazine binası (*thesauros*) inşa ettirsin (*katasteuassetō*)” denerek alıcıdan büyük bir bağış beklenmesi ve Artemis Pergaia için Halikarnassos’ta ilk kez kült kurulacağını ifade edilmesidir (str. 28-30). Bir diğer ilginç örneğe Keramos’ta bulunan bir bağış listesinde rastlanır (MÖ III/II. yüzyıl). Listede yer alan tek kadın Apollodoros’un kızı, Hermophantos oğlu Apollodoros’un ise evlatlığı olan Persis’tir. *Sarapeion*’un inşası için 200 *drakhme*’lik katkıda bulunan Persis⁸⁹ listenin ikinci büyük bağışçısıdır ve Ünver’in (2019, 519-520) araştırmasına göre Karia’nın bağış listelerinde adı geçen tek kadındır. Yaklaşık kırk kişilik listedeki hiç kimsenin adının herhangi bir dinsel görevle ilişkilendirilmemesi taş üzerindeki alanı ekonomik kullanma kaygısından doğmuş olabilir.

Örnekler kadınların az ya da çok servet sahibi olduğu konusunda kuşku bırakmaz. Bazı kentlerin kayıtları kadınların servetlerini kullanabilmek için bir vasiinin (*kyrios*) onayına gerek duyduklarını gösterir. Keramos’ta (MÖ II. yüzyıl) Metrophanes’in kızı, Drakon’un evlatlığı olan Hedeia tanrılara adanmak üzere kocası Drakon oğlu Aristokrates’in ve kızı Artemus’un (her ikisi de ölmüş olmalı) heykellerini vasisinin onayıyla diktirir. Adı Leon’un torunu, Drakon’un oğlu Drakon olarak kaydedilen vasisi ya kendisini evlat edinmiş olan kayınbabası ya da kayınbabasıyla aynı adı taşıyan oğlu olmalıdır⁹⁰. Mylasa’da bulunan bir arşitrav yazıtından (MÖ II-MS. I. yüzyıl), Nemesis rahibesi olan Pamphilos kızı Artemisia’nın, kocası ve vasisi olan Peitho rahibi Menippos’un izniyle tanrıçaya ve *dēmos*’a adak olarak bir *bēma* (geniş platform), bir *agalma* (kült heykeli) ve kültle ilgili bazı nesnelere (*ta syn autōi*) sunduğu öğrenilir⁹¹. MÖ II. yüzyılda, yine Mylasa’da bulunan arazi satışı kayıtlarında adı geçen 12 kadının hepsi satış işlemlerini kocası ya da oğlu gibi yakın akrabası olan bir vasi aracılığıyla gerçekleştirir⁹². Aynı yüzyılda Kleusthenes kızı Euagis, *kyrios*’unun (vasi) denetiminde gerçekleştirdiği hayırseverlikten ötürü Syrnalılar (Rodos Peraia’sı) tarafından onurlandırılır⁹³. Euagis, Asklepios’a, tanrının *temenos*’unun (kutsal alan) hemen yanındaki kendine ait mülkü ve 500 *drakhmai* bağışlamıştır. Oldukça eksik olan yazıttan anlaşıldığı kadarıyla kiralanacak olan mülkün geliri her yıl Asklepios’a ve Asklepios’un çevresindeki diğer tanrılara kurban töreni düzenlemek ve aynı gün Syrnalıların hepsine ziyafet vermek için kullanılacaktır. Bu sınırlı bilgiyle Klasik Dönem Atina’sından bilinen vasilik (*kyria*) uygulamasının bütün Karia kentlerinde geçerli olduğunu söyleyemeyiz.

MÖ II. yüzyılın başlarından itibaren Hellenistik hükümdarların gücünün giderek azalmaya başlaması, MÖ 133’te III. Attalos’un Pergamon’un egemenliğindeki toprakları Roma’ya miras bırakması, ardından MÖ 129’da Karia’nın da dahil olduğu ilk Roma eyaletinin (*provincia Asia*) kurulması Küçük Asya’da ağır vergilerin ödendiği yeni bir süreç başlatır. Roma vergiler ve hizmetler aksamadığı sürece eyaletlerdeki yerel yönetimlere çok karışmıyor, Hellen kentleri işlerini eskisi gibi meclis karar-

⁸⁸ Rahipliğin oldukça kazançlı bir iş olması ve rahiplere özgü ayrıcalıklar için bk. Connelly 2007, 198-213.

⁸⁹ Varinlioğlu 1981, 51-62 no. 1, str. 8-10.

⁹⁰ *I.Keramos* no. 5; Bremen 1996, 220.

⁹¹ *I.Mylasa* no. 337.

⁹² Bremen 1996: 221, 266 dn. 102.

⁹³ *SEG* 14 no. 691.

larıyla yürütüyordu. Bununla birlikte Roma'ya ödenen vergilere ek olarak Roma ordusunun kentlerden bol miktarda para ve erzak toplaması Küçük Asya kentlerinin ekonomisini oldukça zorluyor, varlıklı ailelerin önemini ise artırıyor. Sonunda, servetlerini kent çıkarı uğruna kullanan az sayıdaki zengin aile kent ekonomisinde önemli bir rol oynamaya, masraflı hizmetleri karşılığında *bulē* ve *dēmos* gibi politik kurumları ve önemli kamu görevlerini ele geçirmeye başlamıştı. Gauthier, özellikle büyük felaketlerde Hellenistik hükümdarların yardımının memnun edici olduğunu, onların güçleri zayıfladıkça hükümdarın korumasından ve yardımından yavaş yavaş yoksun kalan kentlerdeki ekonomik boşluğu zengin yurttaşların doldurmaya çalışmasıyla "büyük hayırseverler" olarak yeni bir grup zengin ortaya çıktığını yazar. Çok geçmeden bu seçkin ailelerin kadın üyeleri de hayırsever *basilissa*'ları taklit etmeye başlayarak yeni bir hayırsever kadın tipi doğmasına yol açmıştı ve bu yeni tip kadınlar hükümdar ailesindenmiş gibi onurlandırılıyordu⁹⁴. Gauthier'in sözünü ettiği "yeni hayırsever" kadın tipini simgeleyen en önemli örnek Kymeli (Aiolis) Arkhippe'dir. MÖ II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen yazıtlar⁹⁵, Arkhippe'nin halka yemek ve şarap dağıttığını, yeni bir meclis binası yapımının masrafını üstlendiğini, başka binaların yapımında kullanılmak üzere fon kurduğunu ve arazilerinden bazılarını kente miras bıraktığını, öyle ki sonunda *aleiturgēsia* (*leiturgia* muafiyeti) talep ettiğini kaydeder. Arkhippe'nin *aleiturgēsia* talebi bu dönemde bazı kentlerde kadınların da erkekler gibi *leiturgia* yükümlülükleri bulunduğunu⁹⁶ ve kentin kendi ekonomisini ayakta tutmak için zenginlerin maddi koşullarını ne kadar zorladığını gösterir. Kent, Arkhippe'ye hizmetlerinden ötürü duyduğu minneti, sanki hükümdarları onurlandırıyormuş gibi festivallerde altın bir çelenk takma, kamu gösterilerinde ön sıralarda oturma, *agora*'ya heykelinin dikilmesi ve öldüğünde kamusal bir cenaze töreni düzenlenmesi gibi ayrıcalıklar tanıyarak gösterir. Bununla birlikte Arkhippe gibi hiçbir dinsel görevle ilişkilendirilmeden bağış yapan kadınlara çok az rastlanır. Çoğunlukla bu tür bağışlar dinsel bir görevle bağlantılı olarak yerine getiriliyordu. Karia'da Arkhippe gibi onurlandırılan kadınların ortaya çıkışı ekonomik bozulmayla değil, Augustus ile iç savaşların sona erdiği, tarihte *pax Romana* olarak bilinen barış dönemiyle başlar; bu konudaki epigrafik örneklerin çoğu *Principatus* Dönemi'ne aittir.

Aile Politikası ve Roma İmparatorluğu'nun Etkisi

İmparator Augustus, başlattığı barış süreciyle eyaletleri sömürmek yerine oradaki refah ve zenginliği artıracak politikalar izleyip kentleşme faaliyetlerini desteklemiş; yönetim ve vergi sistemlerinde yaptığı değişikliklerle eyaletlerdeki kentlerin endüstrilerini ve kaynaklarını geliştirmelerine olanak tanımıştı⁹⁷. Bunun karşılığında eyaletler imparatora duydukları minnet borcunu onun adına kült kurup festivaller düzenleyerek ödemeye çalışıyordu. Minnet borcunu ödeme aşlında daha önce Hellenistik hükümdarlarla olduğu gibi imparatorla iyi ilişkiler kurmak için izlenen bir kent politikasıydı. Ancak imparatora yaraşacak kadar gösterişli yarışmaların yer aldığı bir festival düzenlemek sırf kent hazinesinden karşılanamayacak kadar masraflı bir işti. *Agōnothesia* adı verilen bu hizmet, imparatorluk kültürü başrahiplerinin ve başrahibelerinin yerine getirmesi gereken bir *leiturgia*'ydı. Bu yüzden ancak çok zengin kişiler imparatorluk kültürü rahipliğini üstlenebilirdi. Iulius-Claudius'lar Dönemi'nde (MÖ

⁹⁴ bk. Gauthier 1985, 53-66, 72-75.

⁹⁵ Pleket 1969, no. 3; Malay 1983; *SEG* 33 no. 1035-1041.

⁹⁶ *Aleiturgēsia* ayrıcalığı tanınan kişinin Arkhippe gibi birçok *leiturgia* hizmetinde bulunmuş olması ve bu ayrıcalığın kent meclisinde alınmış bir kararla onaylanıp ilan edilmesi gerekiyordu (krş. Quass 1993, 331 ve n. 1410).

⁹⁷ Bean 2000, 13-14.

27-MS 68), Aphrodisias'ta Tata adlı bir kadın iki kez üstlendiği imparatorluk kültü rahibeliği yerel olmasına rağmen (*hierateusasa tōn Sebastōn*⁹⁸), imparator ve ailesinin sağlığı için aksatmadan kurbanlar sunmuş; birçok defa halka ziyafetler vermiş; (festivalde yarışacak sporcular için) iki kez gece gündüz bol bol zeytinyağı dağıtımını yapmıştı. Dağıttığı zeytinyağı muhtemelen kendi topraklarında yetişen zeytin ağaçlarından elde edilmişti. Daha önemlisi, yaptığı işe görkem katarak festivalde gerçekleşecek müzik (*thymelikos*) ve tiyatro (*skēnikos*) yarışmaları için, ücretlerini ödeyip Asya eyaletine ilk kez profesyonel sanatçılar (*akroamata*) getirtmişti (str. 12-20). Eyalette eşi görülmemiş bu gösteri komşu kentlerin halklarında dahi öyle merak uyandırmıştı ki sırf *akroamata*'yı seyretmek için Aphrodisias'a akın etmişlerdi (str. 20). Tata, "nam salmayı seven" (*philodoksos*) ve yaptığı işlerde "hiçbir masraftan kaçınmayan bir kadın olduğu için" (str. 22) sonunda *mētēr poleōs* (kentin annesi) unvanıyla (str. 5) Aphrodisias'ın hamisi ilan edilir. Kearsley (2005, 109), Küçük Asya'da kadınlara "kentin annesi", "kızı" şeklinde Livia'nınki gibi aileyle ilgili onur unvanları verilmesini imparator ailesinin geniş bir alana yayılan etkisine bağlar. Oysa Cassius Dio'nun (LII. 12. 4-6; LVIII. 2. 3) bildirdiğine göre, kimi senatörler Augustus'un ölümünden sonra karısı Livia'ya *mater patriae* (ülkenin annesi) unvanını vermeyi önerdiğinde imparator Tiberius bunu reddetmiş; Livia unvanı resmen almamıştı. Bununla birlikte *pater patriae* (ülkenin babası) Augustus'un resmî unvanlarından biriydi. Stevenson (1992, 429-431), yurttaşlara imparatorun çocukları oldukları mesajını veren unvanı iyilik yapanla gören arasındaki ilişkiyi çağrıştıran bir hayırseverlik terimi olarak düşünmeyi önerir; iyiliğine karşılık çocuklarından sadakat bekleyen "baba" imajı aradaki saygıyı değil, ama mesafeyi kaldırmaktadır.

Tata imparator kültüne hizmet ederken aynı zamanda "ömür boyu" (*dia biu*, str. 4) üstlendiği Hera rahibeliğini sürdürmekte, kuşkusuz bir yandan da bu görevle ilgili para ve emek harcamaktaydı. Yazıtta tamamlamış olduğu anlaşılın bir başka görevi daha görünür: *stephanēphoria* (str. 12). *Epōnymos arkhē* olan bu görev kent kayıtlarının o yıl makamı üstlenen kişinin adıyla tarihlendirildiği, kentteki en üst düzey görevdi⁹⁹. Tıpkı Laodike başrahibesi gibi taç takma hakkı olan *stephanēphoros*, makamı üstlendiğinde dinsel törenler düzenleme, ziyafet verme, buğday ve şarap dağıtımını gibi birçok masraflı *leiturgia*'yı yerine getirmek zorundaydı. Bu saygın makam öyle masraflıydı ki ekonomik kriz dönemlerinde görevi kimse üstlenmek istemezse *epōnymos* unvan bir tanrıya verilip kayıtlar o yıl için o tanrının adıyla tutuluyordu. Aphrodisias'ta bu görevi Menekrates kızı Attalis Apphion en az 16 kez üstlenmiş, 16 yıl boyunca kent kayıtları onun adıyla tutulmuştu¹⁰⁰. Apphion'un Vespasianus Dönemi'ne tarihlendirilen yedinci *stephanēphoria*'sında *hērōis* olarak anılması (no. 36g) artık hayatta olmadığını; görevin masrafları için yüklüce bir miras bıraktığını (bir kısmı yeni bir hamamın inşasında kullanılmıştı, bk. no. 36n) ve bu iş için onun adına olasılıkla bir vakıf kurulduğunu ifade eder. Bu tür vakıfların mirasçısı varsa, görevi bu mirasçı üstlenebiliyordu. Daha da ilginç, *hērōis* unvanı, imparatorluk yasağına rağmen, başışının büyüklüğünden ötürü bu kadının tıpkı hükümdarlar gibi adına kurulan bir kültle onurlandırıldığını gösterir¹⁰¹. MS 1. yüzyılda Herakleia Salbake'den Glykon kızı

⁹⁸ Dingil 2006 no. 129a, str. 8-9.

⁹⁹ Hangi görevin *epōnymos* olduğu kentten kente değişebiliyordu. Birçok Karia yazıtı bu bölgede *stephanēphoria*'nın en yaygın *epōnymos* görev olduğunu gösterir (Aphrodisiaslı kadınların adlarıyla tarihlendirilen belgeler için bk. Dingil 2006 nos. 10, 32, 36, 62, 69, 121).

¹⁰⁰ Dingil 2006 no. 36a-n.

¹⁰¹ MÖ V. yüzyılın kahraman kültlerinden kalma *hērōs* (kahraman) ya da dişil şekli olan *hērōis* terimleri, ölen kişinin diğer insanların üstünde, ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu belirten bir onur unvanıydı. Augustus döneminde bütün kişi kültlerinin yasaklanmasına rağmen, memleketlerine bu tür büyük hizmetleri dokunan kişiler için kült

Tate ise, "görekemli bir şekilde" (*lamprōs*) tamamladığı *stephanēphoria* ve *gymnasiarkhia* görevlerinin ardından *gerusia*'nın (yaşlılar meclisi) ilk kadın üyesi (*prōtē gynekōn*) seçilir. Tate aynı zamanda yurttaşların *epikephalion*'u (*tributum capitis*) için 2.340 *dēnaron* bağışlamıştır; bağışı o kadar büyüktür ki bir kısmı *Hēraklion*'un inşasında kullanılır¹⁰². Tate'nin *gerusia* üyeliği bir onur unvanı olsa da bu kadar güçlü ve nüfuzlu kadınların her istediğini yaptırabileceği, hatta politik kararları etkileyebileceği açıktır. Bu birkaç örnek kadınların kamu yaşamında üstlendiği rolle serveti arasındaki çarpıcı bağlantıyı göstermek için özellikle *Principatus* Dönemi'nin başlarından seçilmiştir. Çünkü *Principatus* Dönemi Roma hukukunda kadınların güç kazanmasına yol açan çok önemli bir değişiklik yapılır. Augustus'un çıkardığı *ius trium liberorum* yasasıyla (üç çocuk yasası) evli olsun ya da olmasın, en az üç çocuk doğuran özgür kadınlar ya da en az dört çocuk doğuran azatlı kadınlar için vasilik (*tutela*) uygulaması tümüyle kaldırılır; bu çocukların yaşaması şart değildir, doğması yeterlidir¹⁰³. Bu yasal değişiklik, servetini bir vasinin onayına gerek duymadan yönetebilen kadınların kentlerinde ilk kez en önemli makamlara gelmesini etkileyen tek değilse de olmazsa olmaz unsurlardan biridir.

Diğeri ise soyun önemidir; bu zenginler kulübüne herkes giremiyordu. Sonradan zengin olmak makam üstlenmek için yeterli değildi; kuşaklar boyunca bu tür hizmetlerde bulunmuş, gelirlerini paylaşmak istemeyen ünlü ailelerden birinin üyesi olmak gerekiyordu. Bu yüzden yazıtlarda onurlandırılan kişinin aile üyeleri ve unvanları uzun uzun anlatılıyordu. Aphrodisias'tan Marcus Ulpius Carminius Claudianus'u onurlandıran bir yazıtta¹⁰⁴ sırf akrabalık ilişkilerini açıklayan bölüm on dört satır tutar (MS II. yüzyıl). Önce Claudianus'un kendisi ve ailesi, sonra karısı, karısının ailesi, en sonda da çocukları tanıtılır. Claudianus'un karısı Flavia Apphia senato sınıfına (*ordo senatorius*) dahil çok zengin ve önemli bir aileden gelmektedir. Anne tarafından büyükbabası Sallustius Rufus Karia'dan senatoya girmiş ilk kişidir (olasılıkla Traianus zamanında). Flavia Apphia'nın annesi *clarissima femina* Sallustia Frontina, babası imparatorluk *epitropos*'u (*procurator Augusti*) Titus Flavius Athenagoras Agathos'tur. Büyükbabasından başka, Apphia'nın dayısı M. Sallustius Rufus Titillianus¹⁰⁵, erkek kardeşleri T. Flavius Athenagoras¹⁰⁶ ile T. Sallustius Sanctus Athenagoras¹⁰⁷ da Roma senatörlüğüne kadar yükselir. Sonuç olarak Karia'dan Roma'ya giden senatörlerin yedisi bu aileden çıkar. Ailesindeki senatörlere rağmen Apphia'nın kendisi *clarissima femina* (*synklētikē*) unvanı alamaz; çünkü yasal olarak unvan, sadece senatörlerin kız ya da erkek çocukları ile erkek çocuklarından olma torunlarına bağışlanmıştır¹⁰⁸. Yine de senatör akrabaları bu kadının kendisinin ve ailesinin yükselişinde büyük rol oynar ve Apphia bir kadın için çok üst düzey bir göreve yükselerek *Asia arkhierēia*'sı olur

heykelleriyle donatılan anıt mezarlar yaptırılmaya devam ediyordu; ama yasaktan ötürü artık bu kültlerle ilgili festivaller kutlanmıyordu (Price 1985, 49-52).

¹⁰² Dingil 2006 no. 131.

¹⁰³ Gardner 1986, 14-22; Thomas 2005, 146. Claudius'un imparatorluğu zamanında (MS 41-54) azatlılarla ilgili dört çocuk kuralı korunurken özgür kadınlar için vasilik koşulsuz olarak kaldırılır. Hadrianus döneminde (MS 117-138) ise yasada yapılan bir değişiklikte babası ölen bir kadının miras hakkı neredeyse erkek kardeşininkine eşitlenir (Thomas 2005, 145-146).

¹⁰⁴ Dingil 2006 no. 75a.

¹⁰⁵ Halfmann 1979 no. 59.

¹⁰⁶ Halfmann 1979 no. 85.

¹⁰⁷ Halfmann 1979 no. 86.

¹⁰⁸ Grubbs 2002, 72.

(no. 75a-b). Burada yer kaygısıyla üstlendiği görevleri tek tek yazmayacağımız kocası da farklı kentlerde çok önemli görevlere gelmiştir ve bir başka iyi ailenin, Asia *arkhiereus*'u Carminius Claudianus'un oğludur. Apphia, kocasının onurlandırıldığı belgede (no. 75a) cömert bağışlarından ötürü "yurtsever" ve "kentin kızı" nitelendirmeleriyle anılır. Çift, tanrıça Aphrodite'ye adanacak adaklar ve altın rahiplik çelenginin masrafı için bir fon kurar. Fondaki paranın on bin *dēnariion*'u kente bağışlanır; bin *dēnariion*'u tiyatronun oturma sıralarının yaptırılması için verilir; bir kısmı temelden inşa edilen geniş bir caddenin yapımına harcanır; bir kısmı da Diogenes *gymnasion*'undaki yağlanma odasını, içindeki *basilikon*'u, giriş ve çıkış yollarını yaptırmak için kullanılır. Daha başka kamu binaları yaptırmamanın yanı sıra *bulē* ve *gerusia*'ya yapılacak dağıtımlar için miras bırakıp ayrı bir fon kurarlar. Kocası bataklıkları kurutmak ve borular döşettirip Timelos Irmağı'ndan su getirtmek gibi işler üstlenir; birçok kez üstlendiği elçilik (*presbeia*) görevi için 5.000 *dēnaria* harcamış, elçilik hizmetleri için 11.000 *drakhmai* da bağışta bulunmuştur. Kocası bağışlarının büyüklüğüyle sonunda imparatorların dikkatini çeker (75a, str. 4-5). Ailenin gücü, oğulları Carminius Flavius Athēnagoras Claudianus'un da kariyerini etkiler ve oğulları önce Lykia, Pamphylia, Isauria *proconsul*'ü, Commodus Dönemi'nde *consul suffectus* olur; sonunda da *homo novus* olarak senatoya girer. Ardından erkek torunları da senator olunca aile dört kuşak boyunca senatoya girmiş olur. Kız torunları ise *ordo senatorius*'a dahil olduklarını gösteren *clarissima femina* unvanıyla Roma dünyasının en seçkin kadınları arasında yer alır. Ailenin senator akrabalarıyla duyduğu gurur onur anıtına da yansır ve Flavia Apphia "senatorlerin (*synklētikoi*) annesi, kız kardeşi ve büyükannesi" olarak anılır. Böylece kadınların yükselişlerini etkileyen bir başka unsurla karşılaşırız. Augustus'tan itibaren senatorlerin Roma kentinde bulunması gerektiği için, Roma dışından senatorlüğe yükselen kişiler memleketlerinden uzaklaşmak zorunda kalıyordu¹⁰⁹. Kadınların kamu alanındaki rolünün artışı etkileyen en önemli sebeplerden biri ailenin erkek üyelerinin başka kentlerdeki topraklarıyla ilgilenmek, Roma'da ya da başka bir kentte kariyer yapmak gibi bir nedenden ötürü kendi kentlerinden uzun süre ayrı kalmalarıydı. Üstelik *ius trium liberorum* yasasına rağmen çocuk ölümlerinin yaygın olması ve hayatta kalmayı başarabilen çocukların sayısının az olması¹¹⁰, ailedeki yetişkin kızların önemini daha da artırıyordu. Sonunda bütün bu işlerle Flavia Apphia gibi ailenin kadın üyeleri, hatta bazen çocuk yaşta erkek üyeleri ilgilenmek zorunda kalır. Soylu ailelerin reşit olmayan çocuklarının önemli makamlara gelmeleri ve bu çocukların görevlerinin masraflarını ailelerinin ödemesi bu devirde bilinen bir olguydu¹¹¹. Hierakomeli Thrason Leon'un henüz on yaşındayken *arkhierōsyne*, on bir yaşında *gymnasiarkhia*, on altı yaşında ise *epōnymos* olan Zeus Panamaros rahipliğini tamamlamış olması görevleri üstlenme yaşı üzerine bir fikir verecektir¹¹². Bu bölümün başında sözü edilen Tata'nın torunu Tatia Attalis de "zamansız" (*promoirōs*) ölmüş; ama çok genç yaşta yaşamını yitirmesine rağmen ölmeden önce çok masraflı ve saygın bir görev olan imparatorluk kültü rahibeliği görevini yerine getirmiştir¹¹³. Ayrıca, bu kısa yazıda yer verilemeye de Karia kentlerinin en göze çarpan yerlerine bu kadınların heykellerinin dikildiği unutulmalıdır.

¹⁰⁹ Eck 1980, 283.

¹¹⁰ Nollé 1996², 253.

¹¹¹ bk. Quass 1993, 313 n. 1336, 322 n. 1376, 338-339.

¹¹² bk. Dingil 2006 no. 2, 24.

¹¹³ Dingil 2006 no. 133.

Sonuç

Herodotos okuyucusuna Karia'daki kadınları (dolaylı olarak Hekatomnos'un kızlarını) Atina'ya özgü bir bakış açısıyla değerlendirmemesi gerektiği konusunda çeşitli ipuçları verir. Halikarnassoslu yazar, Lygdamis kızı Artemisia'yı, çağdaşı Atinalı erkeklerin kadınlara koyduğu tüm sınırları pervasızca aşan Omphale gibi bir Hellen olarak anlatmakla/yaratmakla dikkatimizi Atina'dakinden farklı gelenek ve göreneklerin olduğu bir coğrafya üzerine bilgi edindiğimize çeker. Halikarnassos tiranı Artemisia öyküsünün en çarpıcı kısmı anlatıcısının bir kadını anlatırken kullandığı dilin Atinalı yazarlarınkinden farklıdır. Bu ipucunu Atina'dan gelip Küçük Asya'ya yerleşen ilk göçmenlerin artık "safkan" Ion olmadıklarını söyleyerek pekiştirir. Kozmopolit Karia'da saflık yalnızca kan bağı bakımından değil, kültürel olarak da yitirilmiştir. Epigrafik kaynaklar olmasa, Hellen ve Latince yazılmış edebi kaynaklardan Artemisia ve Ada'nın kocalarının satraplığı sırasında alınmış kimi yerel kararlarda adlarının geçtiğini öğrenemezdik; yalnızca bu durum bile Atinalı ve Romalı yazarların tarihsel gerçekleri kendilerini rahatsız eden kısımları sansürleyerek aktardıklarını düşünmemize neden olur. Hekatomnos'un kızları satrap kocaları ile hüküm sürerken onlarla tam anlamıyla eşit değildi; buna karşın tek başlarına hüküm sürerlerken Perslerin beklentilerini karşılayacak, aynı zamanda Hekatomnos hanedanının yerel politikasını sürdürecektik kadar politik ve askeri güce ve deneyime sahipti. Sicilyalı Diodoros'un Makedonlar Karia'ya girdiklerinde Aleksandros'un Ada'yla anlaştığı için halkın desteğini kazandığını yazması ya da hiçbir kaynakta bu kadınlara karşı gerçekleştirilmiş bir ayaklanmadan söz edilmemesi, yerli halkın bu kadınları desteklediğini düşündürür. Olasılıkla, Perslerin onları kocalarından sonra yönetimde tutmasının nedeni bu destektir.

Hekatomnos hanedanının kendilerini kamuya kadın üyelerini dışlamadan sunmalarından Makedon hükümdarlar da etkilenmiş olabilir. Çünkü Küçük Asya'ya geldikten sonra çoğu tek eşi evliliği tercih edip aile imajını öne çıkarmıştı. Hatta III. Antiokhos ve karısı Laodike daha da ileri giderek ısrarla kardeş olduklarını vurguluyordu; ama aslında kardeş değil, kardeş çocuklarıydı. Hellenistik Dönem'in başlarından itibaren hükümdar ailesinin dışında kalan kadınlar, bu devirden önce de görülen dinsel adak niteliğindeki bağışlarını sürdürüyordu; hatta bunlardan bazıları bina adağı gibi büyük bağışlardı. MÖ II. yüzyılda, bazen bir vasi (*kyrios*) aracılığıyla para ya da mülk bağışlayan, hatta bu nedenle onurlandırılan kadınlara rastlanır. Bunun nedeni, MÖ II. yüzyılın başlarından itibaren Roma'nın topladığı ağır vergilerle ve ekonomik krizle nasıl baş edeceğini bilemeyen kentlerin zengin yurttaşlara, erkeklerin de gücünün yetmediği durumlarda kadınlara başvurması olmalıdır. Yine de Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar bu tür örneklere az rastlanır. Kadınların kamusal ve politik öneminin artışı savaş sürecinde değil, asıl olarak imparator Augustus'la başlayan barış sürecinde gerçekleşir. Bu artışı etkileyen bir değil, birden çok unsur iç içe geçmiş durumdadır. Öncelikle, MÖ II. yüzyıldan itibaren hükümdarların korumasından yoksun kalan kentlerin hamiliğini üstlenen zenginler, hükümdarların yerini almış yeni "büyük hayırseverler" olarak hizmetleri karşılığında kentlerdeki politik ve dinsel makamları ele geçirmeye başlamıştı. Böylece eski hükümdarlık *euergesia*'sı bir seçkinler *euergesia*'sına dönüşüyordu. Augustus'un başlattığı barış sürecinde ise bazı kentlerin ve o kentlerin seçkinlerinin gelirleri iyice artmaya başlamıştı. Kazançlı rahiplikleri ve politik makamları da ellerinde tutan bu kişiler kentleri için hiçbir masraftan kaçınmayınca kişisel kasaları ile kent kasası arasında neredeyse fark kalmamıştı. Hayırsever zenginler kazandıkları güçle tıpkı hükümdarlar gibi gelirleri kendi aralarında paylaştıkları, akraba evlilikleriyle korudukları, kendi sınıflarından kişilerle evlenerek genişlettikleri kendi hanedanlarını kurmuştu. Augustus'un çıkardığı "üç çocuk" yasasıyla kadınlar için vasilik uygulamasının ortadan kalkması, kadınların da erkeklerden hiç aşağı kalmayacak bir biçimde hayırseverlik yarışına girmesine ve memleketlerinde söz sahibi olmasına yol açmıştı.

Tıpkı Persler gibi Roma imparatorları da vergiler ödenip hizmetler aksamadığı sürece yerel yönetimlere pek karışmıyor ve bu işleri yürütenlerin cinsiyetiyle ilgilenmiyordu. Augustus'un *panem et circenses* (ekmek ve sirk) politikası uygulanan halk, kendilerine para ve tahıl dağıtıldıkça, tapınaklarda ve ziyafetlerle karınları doyuruldukça, üstüne bir de festivaller ve yarışmalarla eğlendirildikçe bu işleri yapanın ne cinsiyetini ne de yaşını umursuyordu. Onlar, kıtlık zamanında tahıl depoladığından kuşuklandıkları Dion Khrysostomos (*Orat.* 46. 6-8) gibi ahlakçı bir hatibi evini yakmakla tehdit ettiklerinde olduğu gibi, bir tek ihtiyaçları karşılanmadığında tepki gösteriyorlardı. Böylece vergi açıklarını kapatan ya da en pahalı *leiturgia*'ları üstlenen kadınlar, bunun karşılığında, Roma yasalarının izin vermemesine karşın yerel kararlarla kendi kentlerinde en üst düzey görevlere geliyor; erkeklerle aynı biçimde onurlandırılıyordu. Hatta bu kadınlardan biri öldüğünde kamusal cenaze töreni düzenleniyordu. Bazı araştırmacılar bu kadınların birçok görevi yalnızca onur unvanı olarak üstlendiklerini, çok para harcasalar da pek emek harcamadıklarını iddia eder. Bununla birlikte söz konusu kadınlardan bazıları görevlerini başarıyla yerine getirip Tata örneğinde görüldüğü gibi hizmetlerine yenilikler katarak "ilk ve tek" olma onurunu üstleniyordu. İmparatorluk Dönemi'nde Karia'nın ileri gelen ailelerinin zenginliği Roma imparatorlarının dahi dikkatini çekince bazı Karia yurttaşlarına *Constitutio Antoniniana*'dan (MS 212) çok önce Roma yurttaşlığı verilmeye başlamış ve senatörlüğe kadar yükselmelerine olanak tanınmıştı. Kimi ailelerde erkekler, imparatorlukta üst düzey görevlere atanmak ya da başka kentlerdeki mülkleriyle ilgilenmek gibi çeşitli nedenlerle memleketlerinden uzaklaşmak zorunda kalınca yerel işleri ailedeki kadınlar, hatta çocuklar üstlenmek zorunda kalıyordu. Bununla birlikte sonradan zengin olmak makam üstlenmek için yeterli değildi; kuşaklar boyunca bu tür hizmetlerde bulunmuş, deneyimli ve güven veren, sorunları çözmek için yeterli ilişki ağına sahip, ünlü ailelerden birinin üyesi olmak gerekiyordu. Sonuç olarak kadınlar memleketlerinde en üst düzey makamları kendi kişisel başarılarıyla değil, Hekatomnos'un kızları gibi belli ailelerin üyesi oldukları için elde etmiş, ama yine onlar gibi üstlendikleri görevlerde kendi kişisel başarılarını kanıtlamışlardı.

BİBLİYOGRAFYA

- Adiego I. J. 2007, *The Carian Language*. Leiden - Boston.
- Bean G. E. 2000, *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*. Çev. P. Kurtoğlu, İstanbul.
- Berthold R. M. 1978, "A Historical Fiction in Vitruvius". *Classical Philology* 73/2, 129-134.
- Bremen R. van 1993, "Women and Wealth". Eds. A. Cameron & A. Kuhrt, *Images of Women in Antiquity*. London, 223-242.
- Bremen R. van 1996, *The Limits of Participation: Women and Civic Life in the Greek East in the Hellenistic and Roman Periods*. Amsterdam.
- Carney E. D. 1988, "Eponymous Women: Royal Women and City Names". *The Ancient History Bulletin* II/6, 134-142.
- Carney E. D. 2000, *Women and Monarchy in Macedonia*. Norman.
- Carney E. D. 2005, "Women and Dunasteia in Caria". *The American Journal of Philology* 126/1, 65-91.
- Carney E. D. 2021, "The First Basilissa: Phila, Daughter of Antipater and Wife of Demetrius Poliorcetes". Eds. R. Ancona & G. Tsouvala, *New Directions in the Study of Women in the Greco-Roman World*. New York, 45-57.
- Cluzeau F. 2011, "Yunanlara Özgü Politik Bir Kurum: Proksenia". Eds. H. Şahin, E. Konyar & G. Ergin, *Özsait Armağanı: Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler*. Antalya, 97-107.
- Collins A. Y. & Collins J. J. 2008, *King and Messiah as Son of God: Divine, Human, and Angelic Messianic Figures in Biblical and Related Literature*. Grand Rapids, Michigan - Cambridge, U.K.
- Connelly J. B. 2007, *Portrait of a Priestess: Women and Ritual in Ancient Greece*. Princeton - Oxford.
- Dignas B. 2006, "Benefitting Benefactors: Greek Priests and Euergetism". *L'antiquité classique* 75, 71-84.
- Dillon S. 2012, "Female Portraiture in the Hellenistic Period". Eds. S. L. James & S. Dillon, *A Companion to Women in the Ancient World*. Malden, MA, 263-277.
- Dingil F. 2006, *Principatus Devri Karia'sında Leiturgia ve Arkhe ve Üstlenen Kadınlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Dmitriev S. 2005, *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*. Oxford.
- Dmitriev S. 2018, *The Birth of the Athenian Community: From Solon to Cleisthenes*. London - New York.
- Eck W. 1980, "Die Präsenz senatorischer Familien in den Städten des Imperium Romanum bis zum späten 3. Jahrhundert". Eds. W. Eck, H. Galsterer & H. Wolff, *Studien zur antiken Sozialgeschichte: Festschrift Friedrich Vittinghoff* (Kölner historische Abhandlungen, 28). Köln - Wien, 283-322.
- Gardner J. F. 1986, *Women in Roman Law and Society*. London.
- Gauthier P. 1985, *Les cités grecques et leurs bienfaiteurs (IVe-1er siècle avant J.-C.), contribution à l'histoire des institutions* (BCH Suppl. 12). Paris.
- Grubbs J. E. 2002, *Women and the Law in the Roman Empire: A Sourcebook on Marriage, Divorce and Widowhood*. London - New York.
- Halfmann H. 1979, *Die Senatoren aus dem östlichen Teil des Imperium Romanum bis zum Ende des 2. Jahrhunderts n. Chr.* (Hypomnemata 58). Göttingen.
- Herda A. 2013, "Greek (and our) Views on the Karians". Eds. A. Mouton, I. Rutherford & I. Yakubovich, *Luwian Identities. Culture, Language and Religion Between Anatolia and the Aegean*. Leiden - Boston, 421-506.
- Hekster O. 2004, "Hercules, Omphale, and Octavian's 'Counter-Propaganda'". *Bulletin Antieke Beschaving* 79, 159-166.
- Hornblower S. 1982, *Mausolus*. Oxford.
- Kearsley R. A. 2005, "Women and Public Life in Imperial Asia Minor: Hellenistic Tradition and Augustan Ideology". *Ancient West and East* IV/1, 98-121.
- Kelen A. 2001, *The Gratis Economy: Privately Provided Public Goods*. Budapest.
- Konuk K. 2009, "The Coinage of Hyssaldomos, Dynast of Mylasa". Eds. R. Einicke, S. Lehmann, H. Löhr, G. Mehnert, A. Mehnert & A. Slawisch, *Zurück zum Gegenstand. Festschrift für Andreas E. Furtwängler*. Langenweißbach, 357-363.

- LaBuff J. 2016, *Polis Expansion and Elite Power in Hellenistic Karia*. Lanham, Bulder, New York & London.
- Laumonier A. 1934, "Inscriptions de Carie". *Bulletin de correspondance hellénique* 58, 291-380.
- Laumonier A. 1958, *Les cultes indigènes en Carie*. Paris.
- LSAM Fr. Sokolowski, *Lois sacrées de l'Asie Mineure*. Paris 1955.
- Ma J. 1999, *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*. New York.
- Mack W. 2014, "Consulting the Oracle at Dodona about a Female Proxenos? Lhôte no.15 Reconsidered (SEG 56 663)". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 188, 155-158.
- Mack W. 2015, *Proxeny and Polis. Institutional Networks in the Ancient Greek World*. Oxford.
- Magie D. 1950, *Roman Rule in Asia Minor, to the end of the third century after Christ*, I-II. Princeton.
- Malay H. 1983, "Three Decrees from Kyme". *Epigraphica Anatolica* II, 1-20.
- Mirón D. 2018, "From Family to Politics: Queen Apollonis as Agent of Dynastic/Political Loyalty". Eds. C. Dunn & E. Carney, *Royal Women and Dynastic Loyalty*. Cham, 31-48.
- Mitchell S. 2017, "The Greek Impact in Asia Minor 400-250 BCE". Eds. B. Chrubasik & D. King, *Hellenism and the Local Communities of the Eastern Mediterranean, 400 BCE - 250 CE*. Oxford, 13-28.
- Nafissi M. 2015, "Königliche Ansprüche der Hekatomniden: Das neue Monument für die *Basileis* Kariens aus Iasos". Eds. E. Winter & K. Zimmermann, *Zwischen Satrapen und Dynasten. Kleinasien im 4. Jahrhundert v. Chr.* (Asia Minor Studien 76). Bonn, 21-48.
- Nollé J. 1996², "Frauen wie Omphale? Überlegungen zu, 'politischen' Ämtern von Frauen im kaiserzeitlichen Kleinasien". Ed. M. H. Dettenhofer, *Reine Männersache? Frauen in Männerdomänen der antiken Welt*. München, 229-259.
- Öncü Ö. E. 2018, "MÖ 4. Yüzyıl Karia İmar Programında Mimarlar ve Mimari Atölyeler". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* VIII/3, 663-676.
- Partida E. 2009, "From Hypaethral Depots to Hypaethral Exhibitions: Casting Light on Architecture and Society in 4th-3rd cent. B.C. Delphi (with plates 29-39, 6 figures)". *MDAI(A)* 124, 273-324.
- Penrose W. D. Jr. 2021, "Power and Patronage: Rethinking the Legacy of Artemisia II". Eds. R. Ancona & G. Tsouvala, *New Directions in the Study of Women in the Greco-Roman World*. New York, 59-77.
- Pleket H. W. 1969, *Epigraphica, II. Texts on the Social History of the Greek World*. Leiden.
- Price S. R. F. 1985, *Rituals and Power: The Roman imperial cult in Asia Minor*. Cambridge.
- Quass F. 1993, *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Osten*. Stuttgart.
- Ramsey G. 2013, "The Queen and the City: Royal Female Intervention and Patronage in Hellenistic Civic Communities". Eds. L. Foxhall & G. Neher, *Gender and the City before Modernity*. Chichester, 20-37.
- Rhodes P. J. & Osborne R. (Eds.) 2003, *Greek Historical Inscriptions, 404-323 BC*. Oxford.
- Rigsby K. J. 2003, "Chrysogone's Mother". *Museum Helveticum* 60/1, 60-64.
- Robert J. & Robert L. 1983, *Fouilles d'Amyzon en Carie, I. Exploration, histoire, monnaies et inscriptions*. Paris.
- Sarıkaya S. 2019, "Diadokhoi Kaynaklarından Heidelberg *Epitome*'si: Metin ve Çevirisi". *Cedrus* VII, 389-414.
- Schol. Plat. Men. "In Menexenum". Ed. D. Cufalo, *Scholias Graeca in Platonem, I. Scholia ad Dialogos Tetralogiarum I-VII continens*. Roma 2007, 270-274.
- Stevenson T. R. 1992, "The Ideal Benefactor and the Father Analogy in Greek and Roman Thought". *The Classical Quarterly* 42/2, 421-436.
- Thomas Y. 2005, "Roma Hukukunda Cinsiyet Ayrımı". Eds. G. Duby - M. Perrot - P. S. Pantel, *Kadınların Tarihi, I. Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizlere*. Çev. A. Fehmi, İstanbul.
- Veyne P. 1990, *Bread and Circuses: Historical Sociology and Political Pluralism*. Çev. B. Pearce, London.
- Walbank F. W. 1984², "Monarchies and Monarchic Ideas". Eds. F. W. Walbank, A. E. Astin, M. W. Frederiksen & R. M. Ogilvie, *The Cambridge Ancient History, VII/1. The Hellenistic World*. Cambridge, 62-100.
- Weeda L. 2015, *Vergil's Political Commentary in the Eclogues, Georgics and Aeneid*. Warsaw - Berlin.